ORISSAN ORIENTAL TEXT SERIES (SANSKRIT) - 17

GITASITAVALLABHAMAHAKAVYAM

Kavi Sitikantha

उत्कलीय-प्राच्य-ग्रन्थमाला (संस्कृतम्) - १७

कविशिखिकंठविरचितं

गीतसीतावल्लभमहाकाव्यम्

सम्पादक

डक्टर श्रीभगवान् पंडाशर्मा, एम्. ए.,

साहित्याचार्य्यः,

ओड़िशाराज्य-पर्य्यटन-क्रीड़ा-संस्कृति-निर्देशालयस्य

भुवनेश्वरम्

प्रकाशकः

ओड़िशाराज्य पर्य्यटन-क्रीड़ा-संस्कृति-निर्देशालयः

भुवनेश्वरम्

प्रथममुद्रणम्—१,०००

१९८१

कटकस्थशैलप्रिण्ट

मुद्रणालये मुद्रितम्

मूल्यम्

ORISSA ORIENTAL TEXT SERIES (SANSKRIT) - 17 AN

Gitasitavallabhamahakavyam

By

Kavi Sitikantha

Edited by

Dr. BHAGABAN PANDA, M.A.

Sahityacharya

Editor

Directorate of Tourism, Sports & Culture,
Orissa. Bhubaneswar

Published by
Directorate of Tourism,
Sports and Culture,
Bhubaneswar

First Edition – 1000
1981

Printed at
Shaila Printings
& Book Binding,
Cuttack

Price Rs. :

INTRODUCTION

Gītasītāvallabhamahākavya by Śitikantha is a lyrical work datable to 18th century A.D. The work is nothing but an imitation of Jayadeva's inmortal work Gītagovinda the impact of which spread far and wide in a literary field inculcating sensual awareness among the contemporary writers and poets of India. Gītagovinda was accepted widely as a romantic poem of saturated love and devotion which inspired several later poets and writers to imitate its style, lānguage, metre and formats.

The first imitation on Gītagovinda has been composed in Orissa, the land of its origin, so also the first commentary and its first translation. Besides, a large number of palmleaf manuscripts of Gītagovinda are also available in Orissa. They establish its popularity. From among the imitations composed by the Oriya poets the Abhinavagītagovinda mahākāvya by Gajapati Puruṣottama Deva (1466-1497 A.D.), Rukmiṇīparinayamahākāvya by Nārāyanabhañja Deva (1525 A.D.), Śivalīlāmṛtamahākāvya by Pandita Nityānanda (1680-1734 A.D.) have been published The Mukundavilāsamahākāvya by Jateendra Raghüttama Tīrtha (1667-A.D.) and Srikṛṣṇalīlāmṛtamahākāvya by pandita Nityānanda are being published very shortly. From other unpublished works this Gītasītāvallabhamahākāvya of the poet Śitikantha is an imitation of Gītagovinda in the true sense of the term. As such the work will certainly draw the attentions of the oriental scholars.

Description of the manuscripts :

The work under discussion has been edited with the help of the following three manuscripts.

(i) **Ka.-NO.-Cy-934**

This is a paper manuscript in the manuscript library of the Orissa State Museum, Bhubaneswar. It contains 72 pages each measuring 34x21 c.m. There are 20 to 25 lines of writing in Oriya characters on each page. This is a transcription of a book published by Govt. Sanskrit College, Raypur in Madhyapradesh.[1] Many words and lines are missing from the text of this script

(ii) **Kha—**

This is a printed script published in 'Manoramā' a Sanskrit journal.[2] Out of the 12 cantos only I, II and III to IV of Gītasītavallabha have been printed in this journal covering pages 55 to 60, 101 to 134 and 269 to 277 respectively. The remaining cantos have not yet been published. So this is not a complete script.

(iii) **Ga**

This is a paper manuscript measuring 20x16 c m. The scripts are in Oriya It contains 364 pages. The history of the family of the commentator, the text and the commentary 'Anvayārthaprakāśinī' and the genealogy of the poet as narrated by Pandita Rāmanatha Nanda, the commentator, are available in pages 1 to 6, 7 to 150 and 151 to 153 respectively. The notes called 'Viśadā Tippanī' composed by Pandita Harihara Nanda has also been noted. The commentary was completed in the Saka year 1865 corresponding to 1943 A. D. as is known from the following colophon.

1. Gitasitavallabha—Ed. Krishna Deva Sarasvata Govt. Sanskrit College, Raypur, 1975.
2. Manorama—Ed. A. T. Sharma, Seromani press, Berhampur, Ganjam, 1965.

शरर्त्तु वसुभूमाने शाके राधे शितेतरौ ।
दशम्यां गोस्पतौ व्याख्याग्रन्थोऽयं पूर्णतां गतः ॥

This manuscript is now in the posession of Pandita Biswambhara Nanda at Jeypur in the district of Koraput It is an authentic manuscript complete in all respects.

The Poet—

The poet Śitikantha on the request of the Rājā Janārdana has composed Gītasītāvallabhamahākāvya in imitation of Jayadeva's Gītāgovinda which is evident from the colophon.[2] He has also been identified as Nīlakantha Mahādeva etc. according to his genealogical descriptions made by the commentator.[4]

In the style and manner of Jayadeva in his last verse in Gītagovinda, poet Śītikantha has also mentioned about the name of his father as Pitambara. Except the name of his father no other information about his family, place of birth etc. are available from this mahākāvya. But the commentary on his work by Rāmanātha Nanda (1871 A.D.) reveals more information on the poet. According to this commentary the poet Sitikantha was the son of Pitambara and Champa of Harekrṣṇapur Śāsana in the Ex-state Saradurga presently known Shergad in the district of Ganjam[5] A detailed genealogy of the poet as per the commentary is mentioned below.

---

3. Gitasitavallabha—(GSV) Page—45
4. G.S.V. canto—12—verse—9
5. Parisi ta—Verses—1 to 10

Ananta Tripathy wife Sita

|

Gopala wife Mani

|

Pitambara wife Chama	Vinayaka	Gopinath	Dinabandhu

Sridhara	Ananda	Nilakantha	Divakara	Mahadeva Or Sitikantha wife Lakṣmi	Govinda

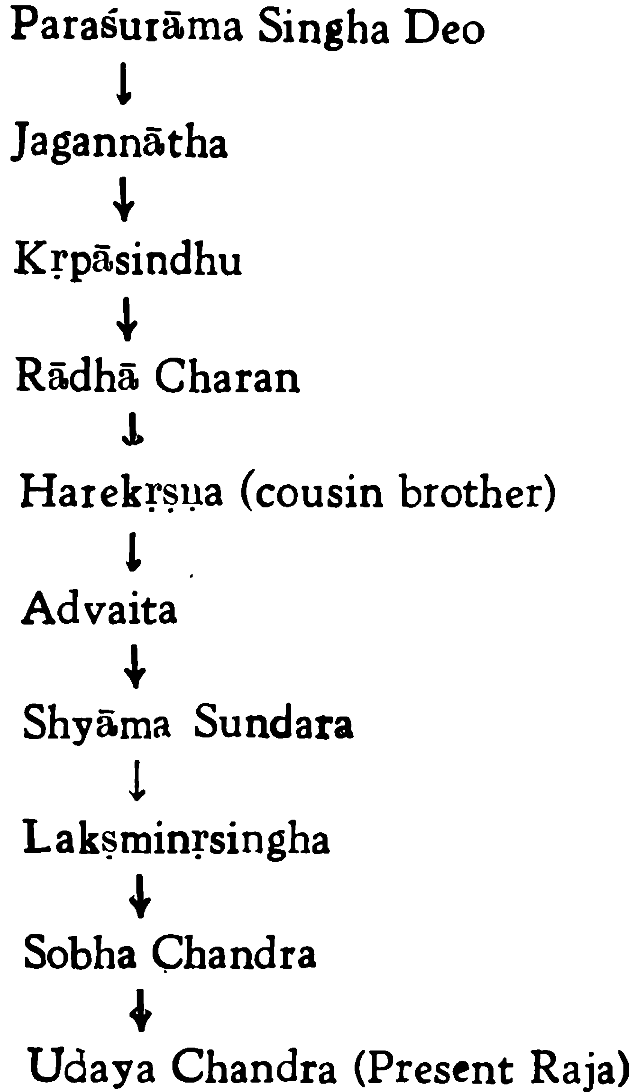
The commentator commenting on tne poetic excellence of Śitikantha, has praised the poet as a versatile in different Śāstras. The poet Śitikantha was also endowed with titles like Kavivara and Vedabhūṣana.[6] He was a Siddha in Rāmatāraka mantra and this has helped him to compose this mahākāvya. The poet towards the end of his life had embraced Sanyāsa.[7]

The time of the poet :

Rājā Janārdana as mentioned in the colophon of Gitasītāvallabha can convincingly be identified with the Rājā of Shergada under whose patronage the work was composed. We get the name of ṛpāsindhu Deva as a Rājā of Shergad sometime in the 18 century A.D. on the basis of a copper plate grant. It is known from this grant that the Rāja Kṛpāsindhu Deva had donated a village named Subarnapur to one Markanda Acharya in the 4th regnal year of Gajapati Virakeśari Deva [8] which corresponds to the 13th July, 1739 A D. But so far the relationship of Kṛpāsindhu Deva with the Rājā Janārdana is not established.

6. Parisista—verse—7
7. Parisista—verse—10
8. Khurdha Itihasa—P. 274

A genealogy of the Rājās of Shergad as noted in the 'Vamśavṛkṣa' prepared by the Rājā of Badgad[9] is noted below—

The present Rājā is now 60 years old. The period of dynasty is usually counted for 25 years. Kṛpāsindhu Deva as mentioned above can be tentatively fixed at 1714 A.D. His father Jagannātha if accepted as Janārdana as mentioned by the poet would propably be dated to 1684 A. D. There can be also scope for a second opinion on the dating of the poet Sitikantha.

In a verse of the first canto Śitikantha mentions the names of a few poets[10] It is more likely that Divākara Miśra

---

9. The genealogy has been supplied by Prof. Sri S. R. Patra, Lecturer in Oriya, Gunpur College, Ganjam.

10. G. S. V.—Camto-I V-4.

(1470-1550 A.D.) has been mentioned as 'Kavichandra' and Jagannātha (1725-1775 A.D.) the author of the 'Rasakalpadruma' or Gajapati Jagannātha Nārāyana Deva (1750 A.D.) the writer of Sangītanārāyana. It is under the same supposition that the date of Śitikantha can tentatively be fixed in the second half of the 18th century on the basis of circumstantial evidences. But more research on this will bring to light more information

Substance of the work—

Canto—I

The work starts with benediction to Sītā and Rāghava and followed by a homage to the elderly poets of Orissa. The poet prays to ten incarnations of Sītāpati viz Mīna, Kamatha, Varāha Nṛsingna, Vāmana, Paraśurāma, Rāma, Balarāma, Buddha and Kalki. After a special prayer to Dāśarathi the poet narrates the birth of ten headed Rāvaṇa and his atrocities on the heaven & earth. All the dwellors of the heaven headed by Brahmā prayed to Viṣṇu who accepting their request gave assurance to takeup the incarnation of Rāma and kill the demon Rāvaṇa.

Mahārāja Daśaratha the king of Ayodhyā was issueless. Viṣṇu took birth as the son of Daśaratha in four forms and came to be known as Rāma, Bharata, Lakṣmaṇa and Śatṛghna. Viśvāmitra, some years after the birth of Rāma, reached Ayodhyā and requested the king to send his sons Rāma and Lakṣmana with him to protect the sages from the demons in the forest and help them to observe their sacrificial rites. The first canto ends here. It is named as 'Viśvāmitra Samāgama'

Canto—II

The king Daśaratha with a heavy heart gave farewell to the Rīṣi Viśvāmitra who with Rāma and Lakṣmana left the palace for the forest. On the way they took shelter for a night in the hermitage named Anaṅgāśrama. This canto has been named as 'Anaṅgāśramanivāsa'.

Canto—III

Rāma and Lakṣmana armed with the bow and arrow were engaged to guard sacrificial ground. In the.meantime Tāḍakā, the ferocious lady demon appeared on the spot to destroy the Yajña or sacrifice and to eat away the performing monks and their disciples. The sages being afraid of Tāḍakā prayed to Rama who at the direction of Viśvāmitra killed Tāḍakā. Rāma with six nights stay there killed Subāhu, Māricha and many other demons. The sages completed their sacrificial rites without any fear. After the end of the Yajñas Rāma and Lakṣmana with the sage Viśvāmitra left for Mithilā to witness the ceremony of breaking of a bow. This canto is named as 'Tāḍakāvadha.'

Canto—IV

On the way to Mithilā Ahalyā the cursed wife of Gautama became alive from the stone being touched by the Rāma's feet. Then Viśvāmitra narrated the story of Ahalyā. In Mithilā Rāma, Lakṣmana and Viśvāmitra were received cordially by the king Janaka. Viśvāmitra introduced Rāma and Lakṣmana and their uncommon valour to Janaka The king Janaka knowing the desires of Rāma took him to the bow of the lord Siva. Rāma lifted the bow which broke into pieces. All became astonished at the sight of this event. This canto has been named as 'Dhanubhaṅga.'

Canto—V

The emissaries sent to Ayodhyā with this good news and proposal for the marriage of Rāma with Sītā Daśaratha the king of Ayodhyā reached Mithilā and the marriage ceremony of Rāma with Sītā and Lakṣmana Bharata and Śatṛghna with Urmilā, Sṛtakīrti and Māndavī respectively took place according to the family custom. Daśaratha with sons and daughter-in-laws went back to Ayodhyā. This canto is named as 'Sītāpariṇaya.'

Canto - VI

On the way back to Ayodhyā the marriage procession was obstructed by Parasurama the illustrious son of the sage Jamadagni. He abused Rāma in sarcastically. Rama brokeup his bows and drew back the power of incarnation from Paraśurāma. After the incident all with happy mind reached Ayodhyā. This has been named as Ayodhyāpraveśa.

Canto—VII

The people of the country were preparing for coronation ceremony of Rāma on the throne of Ayodhyā. The news was communicated by the maid servant Mantharā to the queen Kaikeyī who did not approved it. Mahārāja Daśaratha hearing this news came to Kaikeyi to solace her but all his efforts became futtile. Kaikeyī firmly desired that Rāma should go to the forest and her son Bharata should be the king of Ayodhyā Daśaratha heard this unkind words and felldown unconscious. At this incident all royal members were congregated in the harem. Kaikeyī who directed rudely Rame to go to the forest for 14 years Rāma came back to the mother Kauśalya and narrated the desires

of mother Kaikeyī. He went to take farewell from Sītā who expressed her determination to accompany him. At last to keep the promise of the father Rāma with Sītā and Lakṣmana left Ayodhyā for the forest Chitrakūta. This canto is named as 'Vanopagamana'.

Canto—VIII

The consciousness of Daśaratha never returned and he left the world for ever. Bharata was brought back to Ayodhyā from his uncle's house. He became disappointed seeing the dead body of father and palace without Rāma Sītā and Lakṣmana. On the advice of the ministers and royal priest Bharata observed funeral rites of the father according to the established customs of royal family. After the rite was over Bharata with all royal members proceeded to the forest to meet Rāma, Sītā and Lakṣmana. On the way Guhaka the hunter, advised them to go to Chitrakūta where Bharata met and prayed Rāma to come back Ayodhyā. But Rāma consoled and advised to Bharata to keep up the promise of deceased father for the shake of family prestige. At last Bharata with the shoes of Rāma came back to Nandigrāma where he stayed till the coronation of Rāma. This canto is named as 'Bharata samāgama'.

Canto—IX

Rāma left Chitrakūta and on the way visited the hermitage of the sage Atrī. Anasūyā, the wife of Atri received them cordially and presented to Sītā a Sāri called Amlānavastra and advised her to become a real wife to Rāma. After a short stay Rāma, Sītā & Lakṣmana proceeded forward up to the river Gautami where a hut was construc-

ted for their stay. This canto has been named as 'Gautamī-tīranivāsa'.

Canto—X

The lady demon Sūrpaṇakhā the sister of Rāvaṇa incidentally came to the spot where Rāma Sītā and Lakṣmaṇa were staying. She was charmed with the beauty of Rāma and prayed him to fulfill the lust of the body. Rāma shocked by the impolite behaviour of Sūparṇakhā and ordered to Lakṣmana to cutdown her nose and ear. The lady demon in her defaced form went back to her place. The demons hara and Dūṣaṇa seeing her wretched condition proceeded to take revenge upon Rāma by whom all were killed, Helplessly Sūrpaṇakhā went to Lankā and narrated the incident before Rāvaṇ who sent Māricha and ordered him to go to Pañchavatī in disguise of a golden deer and drage out Rāma from the hut to distant place. This canto has been named as 'Māricha-gamana'.

Canto—XI

Māricha appeared as a golden deer before Sītā. Rāma followed to catch him on the request of his beloved wife. At a long distance being wounded by the arrows of Rāma Māricha cried in distress—O' Lakṣmaṇa help me (त्राहि लक्ष्मण) immitating the voice of Srī Rāma. This confused Sītā who thought it to be the voice of her husband and asked Lakṣmaṇa to rescue him. With hesitating Lakṣmaṇa obeyed. After his departure Rāvaṇa in disguise of a monk reached there and stolen away Sītā. Rāma and Lakṣmaṇa came back and became restless as they did not find Sītā in the hut. Then two brother went on searching Sītā from place to place of the forests. In one place they met Jatāyu, the bird who before

death informed about the incident. Rāma and Lakṣmaṇa observing funeral rites of Jatāyu went up to the Pampāsara. They received ornaments of Sītā from Sugrīva and both became friends and stayed there on the Riṣyamūka hills Rāma killed Bali on the request of Sugrīva and coronated him on the throne of Kiskindhya. Sugriva consoled agrieved Rāma and sent the messengers like Hanumāna. Angada and others to trace out Sītā. So this canto is named as 'Sītānveṣaṇa'.

Canto—XII

On the advice of Sampāti Hanumat crossed the Sea and saw Sītā in the Aśoka garden and intimated Rāma who constructed a bridge over the sea and proceeded to Lankā with the huge monkey army. On the other beach of the sea the friendship was established between Rāma and Bibhīṣaṇa. Rāvaṇa with his family was killed by Rāma in the battle. Bibhīṣaṇa was crowned on the throne of Laṅkā. Sītā was asked to testify her chestity by entering into the fire and she did. Then Rāma with Sītā, Lakṣmaṇa and others went back to Ayodhyā riding on the Puspaka. The coronation ceremony of Rāma on the throne of Ayodhyā was observed. Mahārāja Rāma Chandra ruled the subjects for a very long time. This last canto has been named as Rāmarājyābhiṣeka.

Critical appeciation—

(a) **Arrangement** :

This Gītasītāvallabhamahākāvya has 12 sargas or cantos, 24 Gītas or songs composed in 13 rāgas or musical notations. These numerical orders followed Gītagovinda eompletety. But Gītasītavallabha has 75 verses where as the number of verses in Gītagovinda varies from 62. 73. 77.92.

to 113. This numerical inaccuracy is due to the different editions of the Gītagovinda in different times. The less or surplus number of verses may be also the errors of the Publishers, inter-polations or additions of the commentators.

The names of the Rāgas are also differently mentioned in the Gītasītavallabha. The Mālava and Gujjari Rāgas of Gītagovinda have divided as Mālava and Mālavagauda and Gujjarî and Mangalagujjarî in Gītasîtāvallabha. According to the script of Gîtasîtāvallabha and Gîtagovinda with Balabodhine Tika by Chaitanya Dasa[10]. the songs are divided as follows:

Two songs in Mālava, six in Gujjarî, three in Vasanta and one each in Deśākshya, Bhairavî and Karṇāta have been composed. Out of the remaining ten songs three each in Rāmakerì and Varādi two in Gundakerì and one each in Deshi and Deśavarādî have been written according to the commentator Chaitanya Dasa. But in Gîtāsîtavallabha out of the ten remaining songs two each in Rāmakeri, Varādi and Deśavarādi and one each in Gundakerî, Vibhāsa, Mālavagauda and Mangalagujjarî have been composed.

---

१० द्वादशैवाभवन् सर्गा गाथास्तु चतुर्विंशतिः ।
एकादशपदैराद्यावद्धा चैका च पञ्चभिः ॥
शेषाः सर्वे अष्टपदैर्होषा श्लोक समन्वित्तः ।
रागमालायुताश्चैव सर्वत्ये बिष्णुनान्विताः ॥
देशीदेशवराड़ी च कर्णाटो भैरवी तया ।
गीते देशाख्यरागोऽयं क्रमादेकैकमाप्नुयाद् ॥
रामकेरी वराडी च वसन्तश्च त्रयं त्रयम् ।
मालवे गुण्डकेरी द्वौ गुर्जरीषट च नान्यथा ॥
आदौ चान्ते च मध्ये च द्व्यधिकसप्तति: श्लोकाः ।
चैतन्यदासकृत वालबोधिनीटीकोपेतम् गीतगोबिन्दम् ॥
No. L. 150. Folia—73-74

The first song of the last canto of the Gītagovinda as seen in several manuscripts has been written in Vibhāsa Rāga and the number of the Rāgas comes to 13 including Mālava-gauda and Vibhāsa which are not found in the Gītagovinda printed in outside Orissa. So in confermity with Gītasītāvallabha the number of the Rāgas of the Gītagovinda could be accepted as 13 instead of 10 or 11 without any hesitation.

(b) **Rāgas**

The following thirteen rages have been used for different songs and they are arranged alphabatically indicating the number of the canto and the prabandha on bracket (as c.p) against each. (i) Karṅāṭa (c-IV P-8), (ii) Gujjarī (c-II, III, VII, IX, p-5, 7, 11, 15, 16, 18) (iii) Gundakirī (c-VI p-12), (iv) Deśavarāḍi (c-V, X p-10, 19), (v) Deśākhya (c-IV p-9), (vi) Bhairavī (c-VIII p-17), (vii) Maṅgalagujjarī c-1 p-2), (viii) Mālava (c-1, VII p-1, 13), (ix) Mālavagauda (c-II p 6) (x) Rāmakerī (c-I XII p-4, 24) (xi) Varāḍi (c-XI p-21, 22) (xii) Vasanta (c-I, VII, XI p-3, 14, 20) (xiii) Vibhāsa (c-XII p-23).

Pandita Lakṣmaṇa Sūri in his Srtiranjani commentary on Gītagovinda has divided 12 Rāgas into two groups. According to him 6 are male and 6 are female Rāgas. Pandita Sūri has also quoted another's opinion according to which 12Rāgas are divided into 3 groups. such as male female and neutral and 8 songs are to be sung in each group.[11]

---

११ अत्र तु चतुर्विंशतिगाथानां मध्ये एकैकगाथात्रयत्रयस्य क्रमेणैकपुरुषरागतत्पत्नीद्वयस्यायं मनसो निधाय चतुर्विंशतिगाथाः कृतवानिति केचिद्वदन्ति । अष्टभिः पुरुषरागैरष्टभिः स्त्रीरागैरष्टभिर्नपुंसकरागैर्गाथा गातव्या इति विवक्षितत्वाच्चतुर्विंशतिगाथा प्रोक्तवान्यत्यन्ये ।
(श्रुतिरञ्जनीटीका—OSM No. L. 12-Folia 12)

(c) Metres

The poet Sitikantha has displayed his poetic talent in 75 verses rich in rhetorical beauty and composed in different metres as noted below.

The following metres have been used for the verses and they are arranged alphabetically indicating the number of the canto and the number of the verses in the brackels (c. v.) as follows—

Anuṣtup (c-III. v-I, c IV. v-I, c-XI. v-7, c-XII. v-6) Āryā (c-II. v-7, c-VI. v-I, c-IX. v-I) Upendravajrā (c-IV. v-4, c-VII. v 4, c-XII. v-10) Drutavilambita (c-I, v-3, c-VII. v-5) Puṣpitagrā (c-IV. v-6, c V. v-1, c-VIII v-1) Pṛthvi (c-X v-6, c-XII. v-1, 7) Vamśasthavila (c-I. v-II, c-III. v-2, c-VII. v-7) Vasantatilak (c-I. v-1 6, c-III v-7, c-VII. v-1, 9, c-X. v-1, 4, c-XI. v-4, 5) Mālinī (c-I. v-8, c-VI v-2, c-XI. v-1) Sārdulavikrīdita (c-I. v-1, 4, 5, 9, 10, 12 c-II. v-3, c-III. v-4-6, c-IV. v-2, 3, 5, c-V. v-2, 4, 5, c-VI v-3, c-VII. v-3, 6, c-IX. v-2, c-X. v-5, c-XI v-2, 3, 6, c-XII v-2-5, 8) Sikhariṇī (c-I. v-7. c-II. v-4, c-VIII. v-2, c XI. v-8, 9) Srag-dharā (c-XII. v-9) Hariṇī (c-II. v-1, 2, c-III. v-3, c-V. v-3, 6, c-VII. v-7, c-X. v-2, 3)

(d) Literary merit

This Gītasītāvallabha contains whole story of Rāmāyaṇa within 24 song and seventy five verses which proves the poetic talent of the poet Sitikantha. More over this work is true immitation of Gītagovinda. So the poet has requested politely to the readers to read this work in the following manner.

यदिमतिनिरताघसमुद्धतौ
यदिरुचिदुरितौघनिराकृतौ ।
असदलंकृतिमंजुपदध्वनि
शृणु तदा शितिकण्ठसरस्वतीम् ॥[12]

12. G. S. V—Canto IX verse—3

This verse can be comparep with a similar verse of Gitagovinda[13]. Following the foot prints of Jayadeva our poet Sitikantha pays homage to the famous poets of Orissa—

वाच: श्री कविचन्द्र वक्त्रगलिता: पीयुषवत्तोषदा:
चञ्चद्गङ्ग तरङ्गसङ्गरि जगन्नाथस्य तावद्वच: ।
काशीनाथकवेर्गिरश्चिरतरध्येया स्वयं वाग्गिनि
वाणी कापि च नीलकण्ठकविता विद्वन्मनो हारिणी ॥[14]

The poet discribes the prayer of gods who become afraid of Rāvaṇa in the following manner.

वसन्तं वैकुण्ठे वरवितरणव्यकवतरण
विधिर्विश्वक्सेनं विरसबहुवर्हिमुखकृत: ।
वदिष्यन् विश्रब्धं वलदलनविद्विटवघविधं
वरप्राप्त्यावृत्तं विषयमवदद्रावणभवम् ॥[15]

This verse can be compared with the similar verse of Gitagovinda.[16] Not only this much the lines and words of the every song and verse of Gitasitāvallabha and Gitagovinda bear a very remarkable equality.

The poet Sitikantha has prayed to Sītapati as Jayadeva has invocated to Jayadiśa or Jagannātha Kṛṣṇa in following manners—

वेदोद्धारधुरन्धरं क्षितिधरं दंष्ट्राग्रचञ्चद्धरं
रक्षोभिन्नखराजितं बलजितं क्षत्रक्षय भ्राजितम् ।
लङ्केशान्तपरं प्रलम्बकपरं कारुण्यनिघ्नपरं
म्लेच्छोच्छेदमतिं दशाकृतिरतिं तौ नौमि सीतापतिम् ॥[17]

---

13. G. G —Canto I verse—4
14. G, S. V—Canto I verse—4
15. G. S. V—Canto I verse—7
16. G. G —Conto I verse—7
17. G. S. V—Canto I uerse—5

Sitikantha was a lover of the noture. He has described the beauty of Devi Jānaki and the rainy season in the following words of Rama—

त्वां शोभाजितचञ्चलां कलयत: शम्पाद्य कम्पाय मे
त्वत्केशच्युतितर्जनादिव घना गर्जन्ति घोरं घनां ।
उत्पिच्छा निजवान्धवा इव जवात् केकाकरा केलिन:
सीतेऽस्यां रहितस्त्वया इह कथं नेष्याम्यहं प्रावृषि ॥[18]

In short the verses and prabandhas of Gitasitāvallabha are mostly poetical and devotional which could be song by everybody interested in devotion to Rāma.

Editorial--

In the time of the editing of Gītasitāvallabha. I have tried my best to acquire a copy of its commentary from Sri Biswambhara Nanda Jeypur who did not spare his manuscript.

Hence the proposal for the printing of commentary called Anvayārtha Prakāśini with this valume was abandoned. Inspite of sincere efforts there are some printing mistakes which the learned readers will ignore.

I am grateful to Sri P. C. Panda I. A. S. Director, Tourism Sports and Culture Orissa, for his timely and valuable advice regarding publication of this book. I am also thankful to Dr. M. P. Dash Supt. of State Archives. Bhubaneswar, Pandita Sri Nilamani Mishra, Curator, Orissa State Museum, Sri P. Parida, Asst. Director, Culture, Orissa Sri D. N. Pathi, Divisinal Manager O. T. D. C. and to my colleagues Smt. P. Mishra, Editor, Smt. Shakuntala Panda, Asst. Editor and Sri Bhagirathi Sahoo for their ungrudging assistance during this publication.

Akshava Tritiya
The 26th April, 198?

Bhagaban Panda
Editor.

---

18. G. S. V.—Canto XI Verse-6.

विषयसूची

श्रीगीतसीतावल्लभमहाकाव्यम्

प्रथमः सर्गः

यौ मातापितरौ समस्तजगतां यौ स्तौति शम्भुर्मुदा
याभ्यां भूमितलं महार्घमवनं याभ्यां क्षितौ[1] रोचते ।
याभ्यां मोक्षसुखं ययोः कृतिरिदं सर्वं ययोर्लीयते[2]
सीताराघवयोः पवित्रयतु मे चित्तं चरित्रं तयोः ॥ १ ॥

नीलाम्बरीयपदपङ्कजयुग्मशश्व—
न्निर्यद्रसप्रसरलोलुपचित्तभृङ्गः ।
श्रीरामचन्द्रचरितामृतसान्द्रगर्भ—
मेतं करोति शितिकण्ठकविः प्रबन्धम् ॥ २ ॥

यदि मतिर्निरताघसमुद्धृतौ[3]
यदि रतिर्दुरितौघनिराकृतौ ।
लसदलङ्कृतिमञ्जु पदध्वनिं
शृणु तदा शितिकण्ठसरस्वतीम् ॥ ३ ॥

वाचः श्रीकविचन्द्रवक्त्रगलिताः पीयूषवत्तोषदाः
चञ्चद्गङ्गतरङ्गसंचार[4] जगन्नाथस्य तावद्वचः ।
काशीनाथ कवेर्गिरश्चिरतरं ध्येयाः स्वयं वाणिनि[5]
बाणी कापि च नीलकण्ठकलिता विद्वन्मनोहारिणी ॥ ४ ॥

---

1. ग. क्षिते ।
2. क. ययेलीयते ।
3. ख. नरतापसमुद्धृतौ ।
4. क, ग. सङ्गि ।
   ग. श्चिरतर ।
5. ख. सदावासिनी ।
   ग. सदावासिनी ।

प्रथमः प्रबन्धः

मालवरागेण गीयते[1]

विरचित मीनतनो, हृतवानसि शङ्खम[2] ।

जलधितलाहित बासमशङ्कम ।

राघव, धृतसंहृतवेद[3] विधिनुत पाहि हरे[4] ॥

॥ ध्रुवपदमिदम ॥ १ ॥

कपटकमठकठिने धरणी तव पृष्ठे ।

मिलिततिलालिवदसित[5] घरट्टे ।

राघव, धृतक्षितिगुरुभार विधिनुत पाहि हरे ॥ २ ॥

किरिवररदमुखे[6] तव राजति धात्री ।

रजतगिराविव नूतनधात्री ।

राघव, सलीलोद्धृतविश्व विधिनुत पाहि हरे ॥ ३ ॥

दलयति[7] तव नृहरे रिपुहृन्नखवृन्दम् ।

रविघृणिगता इव पद्ममरन्दम् ।

राघव, धृतभीषणरूप विधिनुत पाहि रहे[8] । ४ ॥

कलयसि चरणतले छलवामनगोत्राम्[9] ।

दिवमपि हृतबलिमानपवित्राम् ।

राघव, धृतभिक्षुकरूप[10] विधिनुत पाहि हरे ॥ ५ ॥

---

1. ख रागस्योल्लेखो नास्ति ।
2. क खण्डम् ।
3. ख शङ्करधुतसंहृतबेद ।
4. ख विधिनुतपाहि हरे इत्यस्योल्लेखो नास्ति ।
5. क तिलातिवदस्ति ।
6. क. वदनमुखे ।
7. ख तदयति ।
8. क. चतुर्थं पदस्योल्लेखो नास्ति ।
9. ख मात्रां ।
10. क धृतभिक्षुकल्प ।

तव जगतीश[1] गणे जगतां[2] पतिनाम्नाम् ।
परशुपतनमुदित[3] कृतसाम्नाम् ।
राघव, हृत[4] धरणिविषाद विधिनुत पाहि हरे ॥ ६ ॥

दशमुखदनुजां[5] स्त्वयि राम रणेऽल्पे ।
त्रिदशमुखानपि कलयसि कल्पे ।
राघव, हृतशतमखदुःख[6] विधिनुत पाहि हरे ॥ ७ ॥

हलधर जलदसखे वमने कुलकेतोः ।
रुचिरुचिता तव भूशुभहेतो ।
राघव, हृतबलि कुलमान[7] विधिनुत पाहि हरे ॥ ८ ॥

पशुपतिभाव्यमुदे[8] तव बुद्धिर्न[9] जाता ।
श्रुतिरपि कल्पितबहुपशुघाता ।
राघव, धृतसकरुणरूप विधिनुत पाहि हरे ॥ ९ ॥

कलयसि कल्कितनो[10] लसदुज्वलखड्गम् ।
म्लेच्छगलावलिरञ्जनषिड्गम् ।
राघव, धृतवीरशरीर विधिनुत पाहि हरे ॥ १० ॥

इति शितिकण्ठकवेर्वमुक्तिविशेषम् ।
कलय सुखप्रदमुभिजतदोषम् ।
राघव, कृतदशविधरूप विधिनुत पाहि हरे ॥ ११ ॥

---

1. ख. जगतीम ।
2. क. जगति ।
3. क. मुचित ।
4. क. हृत ।
5. ख. दमुर्जा ।
6. क. क्षितिमखदुःख ।
7. ख. हृतकबलिकलमाल ।
8. ग. मुदे ।
9. क. ग. वृद्धन
ख. बृद्धिर्न
10. क. कल्पितनो

वेदोद्धारधुरन्धरं क्षितिधरं दंष्ट्राग्रचञ्चद्धरं
रक्षोभिन्नखराजितं बलिजितं क्षत्रक्षयभ्राजितम् ।
लङ्केशान्तकरं[1] प्रलम्बकपरं कारुण्यनिष्ठं[2] परं
म्लेच्छोच्छेदमतिं दशाकृतिरतिं तं नौमि सीतापतिम् ॥ ५ ॥

द्वितीयः प्रबन्धः

मङ्गलगुर्जरीरागेण गीयते

मुनिवर विघ्ननिवारण सवकारण[3] ।
करसरसिजधृतबाण[4] जय जय दाशरथे ॥
ध्रुवपदमिदम्[5] ॥ १ ॥

जनकमनोरथदायक नृपनायक ।
कृतहरकार्मुकभङ्ग जय जय दाशरथे ॥ २ ॥

भृगुपतिमान विनाशन रिपुशासन ।
धृतगुरुतरहरिचाप जय जय दाशरथे ॥ ३ ॥

वनगमनाहितमानस श्रिततापस[6] ।
विहितधराधरवास जय जय दाशरथे ॥ ४ ॥

कृतदयितापरिमार्गण धृतमार्गण ।
बहुविधकलितविलाप जय जय दाशरथे ॥ ५ ॥

---

1. क. परं ।
2. ख- निष्टं ।
3. क. सवकरण ।
4. ख. नाग ।
5. क. ख. ध्रुवपदस्योल्लेखो नास्ति ।
6. क श्रिततपस ।

कृतगुरुसाल[1] विभेदन खलसूदन ।
निजसखसौख्यनिदान जय जय दाशरथे । ६ ॥
पदतलनम्र विभीषण हृतदूषण[2] ।
समरदलितदशकंठ जय जय दशरथे । ७ ॥
इति शिलिकंठसमीरितं जगती हितम्[3]
रचयतु रघुपतिगीतं जय जय दाशरथे ॥ ८ ॥

पद्मासनस्य रतये मुनिवर्यदीक्षा
रक्षार्थमाधिदलनाय च मैथिलस्य ।
सुग्रीववायुजविभीषणभूतयेऽभूद्
यो बालिरावणवधाय च सोऽवतान्नः ॥ ६ ॥

वसन्तं वैकुण्ठे वरवितरणव्यक्तकरुणं[4]
विधिर्विश्वक्सेनं विरसबहुवर्हिर्मुखवृतः ।
वदिष्यन् विश्रब्धं बलदलनविद्विट्वधविधिं[5]
वरप्राप्त्या वृत्तं विषयमवदद्रावणभवम्[6] ॥ ७ ॥

तृतीय प्रबन्ध

वसन्तरागेण गीयते

लघुगमनं चलिताखिल मूलमुदेति न कलय समीरे ।
सुरपरपममनोहरकाननकम्पनसाध्वसतीरे ।
विहरति बलवति जगति दशास्ये ।
केशव सचिवगणेन समं[7] बलिकलितनादस्फुटहासे ।
॥ ध्रुवपदमिदम्[8] ॥ १ ॥

---

1. ख. शाल ।
2. क. कृतदूषण इति पाठ ।
3. ख. जगतीहितमित्यस्य लेखो नास्ति ।
4. क. करणं ।
5. क. विधं ।
6. ख. मदताद्रावण ।
7. क. मम इति पाठ ।
8. क. ध्रुवपदस्योल्लेखो नास्ति ।

उन्नतशिखर[1] शिलाशतसततभिदाकृति[2] विलसति नाके ।
पटुतररोचिरुचिररुचि[3] सम्प । कम्पित[4]रिपुधृततर्के ॥ २ ॥

दितिजयशोऽधिकनिजरुचिसञ्चयविलसनमञ्चति नायम् ।
विधुरपि दधदतिभीति[5] मिलितमतिरुपचितकालिमकायम् ॥ ॥

मलयजशीतलमवयवमञ्चति कलय समीरणमित्रम् ।
प्रलयमिहिरकरराजिममर[6] कररुचिभरचित्रचरित्रम् ॥ ४ ॥

त्रिभुवनजीवनिवहदहनोद्यमयमकरमण्डनदण्डम् ।
विगलितरुचिमवलोकय धृतदयवलिकुलखण्डनदण्डम्[7] ॥ ५ ॥

रणरंमणाश्रिततरुणमकौणपगणनहनाकृतनाशम् ।
तृणनिभमहह निभालय सकरुण वरुणश्रयाश्रयपाशम्[8] ॥ ६ ॥

धनदमनादरसहमिह मानद निधनभयादिव मन्ये ।
बलिरिपुरपि बलहीन इवापदि मज्जित किं पुनरन्ये ॥ ७ ॥

श्रीशितिकंठलपितमिह रचयतु विबुधमनांसि सदेदम्[9] ।
रघुकुलचन्द्रविषयरसवर्णनमपहृतभवदवखेदम् ॥ ८ ॥

---

1. ख. शिखरि ।
2. क. मिदाकृति ।
3. ख. रोचिर चिररुचि ।
4. क. सम्पदकम्पित ।
5. क. भीतं ।
6. क. समिर ।
7. ख. ग. चण्डम ।
8. क. षष्ठपदस्यौल्लेखो नास्ति ।
9. क सन्द इं ।

न तपति पतिरह्नां वाति वातो[1] न भीतो
ज्वलति न [2] शुचिरुच्चैः मान्द्ररश्मिर्न चन्द्रः।
यमवरुणधनेशाः स्यन्दितुं देव नेशाः
हरिरपि परिभूतो रावणे[3] राजमाने। ८॥

उन्मीलत्तपसा विशालमहसा तेनातिभूमौजसा
प्रीतः श्रीगदद[4] तदन्तिकपदं यातोऽहमत्यादराव[5]।
उज्झित्वा[6] नरवानरानवरं यस्सर्वामरत्वं वरं
रक्षो भक्ष्यधिया न तानगणयत्तैरस्तु तस्य क्षयः॥ ९॥

आद्या[7]भ्यर्णं गतान्विवर्णवदनान्देवान्विदीर्णान्तरान्
शीर्णान् पालयितुं कृपा यदि हरे तत्तूर्णमाकर्णय।
मेदिन्यां जनवत्सलो दशरथश्छिन्नारिरत्युत्सवः
स्वच्छः सत्सवकृत्स[9] वाञ्छति सुतं त्वं गच्छ[10] तत्सूनुताम्[11]॥ १०॥

अजेरितानीति निशम्य केशव
श्चतुर्विधं दाशरथित्वमाप सः।
समाधिभङ्गाधिकृताधिवाधितोऽ—
थ गाधिजन्मा[12] वसुधाधिपेऽर्थ्यभूत्॥ ११॥

---

1. ख. वाते।
2. क. च।
3. क. रावणो।
4. ख. गजजं।
5. क. दरम्।
6. ख. भङ्क्त्वा।
7. ग. अद्या।
8. ख. वेदान्।
9. क. सा।
10. ख. वाञ्छति किलापदश्च।
11. क. तत्सनृतां।
12. क. जन्म।

चतुर्थः प्रबन्धः

रामकिरीरागेण गीयते

सद्गुणसञ्चयचञ्चदचञ्चलचित्त विचिन्तितविष्णो ।
दानव[1]सङ्गरसङ्गतमङ्गलतुङ्गिमतोषितजिष्णो ।
जय जय वीर धराधिपते, यशोभरमुपचिनु धर्मरते ।
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

तेजसि भास्वति भास्वति ते रविवंशजमौक्तिकशङ्को ।
श्रीरिह नृत्यति नित्यमशङ्कितमस्तजले गतपङ्के ॥ २ ॥

अर्जुनमब्जमुपेत्य रमा तव कीर्तिरुजकुमुदाभम् ।
त्वन्मुखमन्दिरमध्यगता सुखमेति हि तद्गुणलाभम् ॥ ३ ॥

मार्गणवर्गविवर्जनकार्यपि नोऽक्रमि मार्गणमेकम् ।
पुण्यजनावलिभेद्यपि नेच्छसि पुण्यजनं भुवनेकम् ॥ ४ ॥

नखर[2] नगोन्नतसौध शिखाश्रितचेलकुलं विलसत्ते ।
नीतिदवोज्वलद्युति[3] दवोत्थितधुमधियं मम धत्ते ॥ ५ ॥

पूरय शूर[4] ममेप्सितमाश्रितदूरगने रविकल्पम् ।
कल्पशतैरपि जल्पतु कोऽपि न कल्पतरो स्तवमल्पम् ॥ ६ ॥

अर्पय तर्पित याचक[5] सञ्चय राममनुं कुलकेतुम् ।
स्वल्पदिनान्यपि कल्पतमद्व्रतविघ्ननिवारणहेतुम् ॥ ७ ॥

---

1 क. दासव ।

2. क. नगर ।

3 क. दवोज्वलदीति ।
ख. दवज्वलदिति ।

4 क. हेखर ।

5. ख. यातक ।

श्रीशितिकण्ठगदितमिदमद्भुतराघवबालचरित्रम्[1] ।
पिष्टपकष्टमनिष्टसमुद्भवमाशु भिनत्तु पवित्रम् ।। ८ ।।

विश्वेषां हृदयानि सद्गुणगणैर्बध्नास्यदण्डानहो[2]
तच्चण्डांशुकुलावतंस वितर[3] श्रीरामरत्नं द्रुतम् ।
प्रायश्चित्तमतोऽस्तु निर्मलतरं नाघं यशोनाशनं
निर्विघ्नं मम जायतामतितरां तेनैव दीक्षाविधिः ।। १२ ।।

इति शितिकण्ठकृतौ[4] श्रीगीतसीतावल्लभे महाकाव्ये विश्वामित्रसमागमो नाम प्रथमः सर्गः

1. (क) चरितं ।
2. (ख) बध्नास्यदण्डायाण्यहो ।
3. (ख) तच्चैषां शुकलावतंसनविधौ विरे ।
4. (ख) शितिकण्ठकृतौ इत्यस्य लेखो नास्ति ।

द्वितीयः सर्गः

विचलितवृहत्कायोऽप्युच्चैः शिराः स धराधरो
मुनिवरवचोवज्राघातैव्यशीर्यत वीर्यवान् ।
अवयवगलत्स्वेदं खेदं वहन्नपि दुःसहं
गुरुजनपराधीनो दीनोऽप्युवाच मुनीश्वरम् ॥ १ ॥

पञ्चमः प्रबन्धः

गुर्जरीरागेण गीयते

विहरति चञ्चलतरचरणोज्ज्वलन् पुरनवरवकामे
कलितशिखण्डक कुण्डलमण्डित गण्डयुगाधिरवामे ।
रामे मुनिवर निवसति चित्तम् ।
असुसहितं मम नय बहुवित्तम् ॥
ध्रुवपद मिदम् ॥ १ ॥

नूतनजलधरकान्तिकलेवर वररुचिशालिनि बाले ।
विलसदकर्मठ विग्रहशर्मणि धर्मजलोज्ज्वलभाले ॥ २ ॥

कोकिलकलरवकोमलभाषिणि केलिकला[1]रुचितन्द्रे ।
मृदुमधुरस्मितरश्मिधराधरबिम्बलसन्मुखचन्द्रे ॥ ३ ॥

निर्जितनवनवनीतकलेवरो विदलितमामकतापे ।
रुचिरनवोदितपल्लवकोमल-पाणितलाञ्चितचापे ॥ ४ ॥

---

1. (क) केलिकल ।

भूसुरगुरु सुरभक्ति[1] वशंवद चेतसि सुन्दरहीरे।
बलितमलीमसमामकलोचन लोचकभूत शरे ॥ ५ ॥

निखिलमहीतलमानुषमानसरञ्जन[2] मञ्जुलवेशे।
गुणगण लोलुपलोक कदम्बकनेत्रचकोर निशेशे ॥ ६ ॥

करयुगलाधिकचञ्चदचिह्नित[3] चापलचापकलम्बे।
तुङ्गकुतूहलसंभृतसङ्गरनिर्जितबालकदम्बे[4] ॥ ७ ॥

श्रीशितिकण्ठगदितमिदमद्भुतराघवरूपमुदारम्।
बलयतु[5] भूतलसारतरं तव कलिभवकल्मषभारम् ॥ ८ ॥

गणयति न तद्बाणों पाणौ[6] निपेड्य मुनी[7] रुषा
ज्वलति सततं कामं रामं दिदेश सलक्ष्णम्।

ऋषि[8] वृषभतो हृद्यां विद्याद्वयीमधिगम्य[9] तौ
विपिनकलनौत्सुक्याधिक्याद् गुरुं तमथोचतुः[10] ॥ २ ॥

---

1. (क) गुरुसुरित्रक्ति।
2. (ख) रञ्जक।
3. (ख) चञ्चमहित।
4. (क) कदम्बो।
5. (क) दलयतु।
6. (क) पाणि।
7. (क) मुनौ।
8. (ख) रुषि।
9. (ख) विद्यामधिगम्य।
10. (ख) तमवोचताम्।

षष्ठः प्रबन्धः .

मालवगौड़रागेण गीयते

अभयमृगावलिसेवितया कतिनिकरम्बितगर्त्तम् ।
अविरलवल्कलराजितया नगनिविड़तरायनवर्त्तम्[1] ॥
वद हे केन कलितमुदारम्,
विपिनमिदं श्रमहारिवराश्रमवीथिकया क्षितिसारम् ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

समयहुताहुतिवासितया मृगनाभि[2] विभावितलोकम् ।
द्विजपठनध्वनिनादितया[3] पिकनादनिराकृतशोकम् ॥ २ ॥

बहुसुमनोऽनिशवन्दितया[4] धृतनवसुमनोभरशोभम् ।
समुदितधूमजरेखिकया मधुपावलिसम्भृतलोभम् ॥ ३ ॥

विलसितपावकपावतया धृतकेसरकुसुमकलापम् ।
बहुलकमण्डलुमण्डितया गुरुदाड़िमफलहृततापम् ॥ ४ ॥

धृतकरुणानिशसेवितया करुणासमकुसुमसुहासम्[5] ।
अविरतमुक्तसमाश्रितया परिदधति[6] मुक्तविलासम् ॥ ५ ॥

हविरतिसौरभपूरितया नतिलसदतिसौरभमालम् ।
सततमशोकमुखोषितया सदशोकलसत्तरुजालम् ॥ ६ ॥

---

1. (ख) वित्तम् ।
2 (क) नाभ ।
3. (ख) नादितयो ।
4. (ख) वन्दितयो ।
5. (क) सहासम् ।
6. (क) परिदधदति ।

मुनिपरिवर्द्धितभूरुहया मुनिभूरुहभूरितराभम्[1]
सरल[2]कदम्बकलोभितया कुसुमानतसरलकदम्बम् ।। ७ ।।

इति शितिकण्ठकृतं ततया गुरुतरहरितो[3]द्युतिकान्तम् ।
राघवपदयुगभावनया रचयतु[4]कुशलानि नितान्तम् ।। ८ ।।

हन्तैतद्विपिनं विनम्रशिखरैर्धूताधिरूढादिभि-
र्भूतान्याश्रमपादपैश्च कुरुते पूतानि किं कारणम् ।
इत्थं राघव[5]बालकोक्तिमुदितोऽवोचन्मुनिः सादरं
तं भूयिष्ठकुतूहलास्पदतयानङ्गाश्रमं विस्तरात् ।। ३ ।।

तदस्तोकाशोका[6]कलितललिताररण्यनिलयैः
समीरैः वानीरोल्लसितसरयूतीरपथिकैः ।
समाराध्ये साध्येप्सितविपिनमध्ये मुनिवरः
कृतातिथ्यो विप्रैः रघुपतियुतो रात्रिमनयत् ।। ४ ।।

इति शितिकण्ठकृतौ श्रीगीतसीतावल्लभे महाकाव्ये अनङ्गाश्रमनिवासो
नाम द्वितीयः सर्गः

---

1. (ख) गर्भम् ।
2. (ख) सरय ।
3. (ख) दुरितो ।
4. (ख) रावयतु ।
5. (ख) इत्येवं रघु ।
6. (ख) मोचा ।

तृतीयः सर्गः

संसारक्लेशहा ध्वस्तकंसादिदम्भसम्भवः ।
अंसासक्तधनू रामस्ताड़कावनमाविशत् ॥ १ ॥

इतस्ततस्तामवलोक्य ताड़कां
क्षणेन बाणाशनिभिन्नवक्षसम् ।
विधाय तिष्ठन्तमुदग्र[1] तेजसं
सकौशिकं सानुजमीडिरे सुराः ॥ २ ॥

सप्तमः प्रबन्धः

गुर्जरीरागेण गीयते

यामिमां विकटां विलोक्य युतां सदा तनयेन ।
तापसाः सभयाः जहुः सदनानि यातनयेन[2] ॥
रघुवर हतेयमहिता त्वया सा कुपितेन ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

तापसाश्रमतापदा मुनिशापदानवशेन ।
राक्षसीतनुलक्षितापि न विक्षता त्रिदशेन ॥ २ ॥

स्फूर्जथूत्कटगर्विताम्दुद्‌तर्जनाकलितानि[3] ।
यद्ध्वनेर्धृतसाध्वसै सुमनोऽध्वगैर्न गतानि ॥ ३ ॥

या चलच्छिखर[4] भ्रमाद्दलघातिनातिवलेन ।
ताड़ितापि न कम्पते[5] पावना भृशं विफलेन ॥ ४ ॥

---

1. (ख) सुदग्र ।
2. (ख) यातनयेन ।
3. (क) तर्जकात्कलितानि ।
   (ख) तर्जनावतलितानि ।
4. (ख) शिखरि ।
5. (ख) कम्पते ।

यादृशं वत भूतमद्भुतमुच्छ्रितं विधिसृष्टम्[1] ।
भूतले न रसातले दिवि न श्रुतं न च दृष्टम् ॥ ५ ॥

गाधिजाद्गुरुताधिकादवधारयाश्रमवार्य्यम् ।
साधयासुरबाधया हृततेजसां[2] गुरुकार्य्यम् ॥ ६ ॥

स्वीकृतं परिपालयाशु निभालयामरराजम् ।
ताड़कावधदीर्घसम्मदतावकस्तवभाजम् ॥ ७ ॥

पावनं शितिकण्ठकल्पितराघवोज्वलगीतम् ।
द्रागिदं बहुकामदं तव जायतां श्रुतिपीतम् ॥ ८ ॥

हृत[3]गुरुभयं हृद्यं दृष्ट्[4] हिताहितमाहितं
हरिहयमुखा हर्षाद्रामं प्रपूज्य दिमं जग्मुः ।
मुनिरपि यथावस्त्राग्रामं[5] सजृम्भकमादरा
द्रघुपरिवृढे न्यस्य स्वस्याश्रमं बिगतश्रमः ॥ ३ ॥

पाणौ सायकमेकतस्तदितरे चापं गुणाढ्यं दधद्
दुर्गा[6]लोकनकौतुकी मलयजेनासेवितः पृष्ठतः ।
रत्याढ्यः सुहृदानुजेन शुचिना युक्तः पुरस्थद्विजो[7]
रामः काम इवेषुणा कलयितुं भीमं सुबाहुं ययौ ॥ ४ ॥

भूसौन्दर्य्यधरं धनुर्दधदयं किं दर्पको मूर्त्तिमान्
किं वा वामन एष आश्रमपदं स्वीयं प्रविष्टः पुनः ।
इत्यानन्दरसोद्धुराः मुनिवराः रामं विलोक्यादरा—
द्दूरादेत्य सगाधिजानुजमजं संपूज्य निन्युः पदम् ॥ ५ ॥

---

1. (क) विधुसृष्टं तम् ।
2. (ख) दृततेजसां ।
3. (क) हत ।
4. (ख) दृष्टं ।
5. (ख) यथावस्त्रग्रामं ।
6. (ख) गुर्गा ।
7. (ख) पुरस्साद्विजो ।

तान्यासाद्य गृहाणि गाधिजनुषो रामस्तदा मौनिनः
षड्रात्रीः शरचापपाणिरवसत्तद्विघ्नहत्यै ततः ।
मारीचं हृदि मानवास्त्रकलितं क्षिप्तं तदा वारिधौ[1]
त्वाग्नेयेन पुनः सुबाहुमदहद्वायव्यतोऽन्यानपि ॥ ६ ॥

भ्रूक्षेप[2]भिन्नरिपुणा सह राघवेण
सर्वैः समेतमुनिभिश्च स गाधिसूनुः[3] ।
शोणतीरकथिताद्भुततथ्यवाक्यः
पथ्यर्चितः प्रमतिना मिथिलां जगाम ॥ ७ ॥

इति शितिकण्ठकृतौ श्रीगीतसीतावल्लभे महाकाव्ये ताड़कादिवधो
नाम तृतीयः सर्गः

1. (क) क्षिप्ता तदे वारिधे ।
2. (क) भृक्षेप ।
3. (ख) गाधिसवगू मु ।

चतुर्थः सर्गः

अथ रामपदाम्भोजधूलिनिर्धूतकल्मषा ।
अहल्यानन्दसन्दोहसस्मिता[1] प्राह राघवम् ॥ १ ॥

अष्टमः प्रबन्धः

कर्णाटरागेण गीयते

विन्दति चन्दनविन्दुरतुलरुचिसुन्दरमन्दिर[2]भाले ।
तव करुणामृतसागरपरिलसदिन्दुतुलां सुविशाले ॥
सा सदये त्वयि पूता ।
राघवपरमहमिह[3] दुरितार्णववीचिचयैरवधूता ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

गण्डविलम्बिशिखण्डकमण्डलमण्डितमास्यमुपास्यम् ।
इदमलिकुलकलितं नलिनं तव तुलयति यस्य न दास्यम् ॥ २ ॥

स्वान्तलसत्करुणार्णवसमुदितवीचिचयप्रतिबिम्बम् ।
विपुलमुरस्तव नवजलदोज्वल कलयति शुचिरुचिर्बिम्बम् ॥ ३ ॥

उन्नतमप्यतिसारमलघुगुणनम्रमिमं नवचापम् ।
स्वसदृशमतिगुरुवंशजमश्नसि करकमलेन दुरापम्[4] ॥ ४ ॥

शीकरपल्लवमुल्लसदविरतलोहितरुचिरणलोलम् ।
कलयति रुचिरविचित्रमिदं तव मृदुलखरं शरजालम् ॥ ५ ॥

---

1. (ख) मस्मिता ।
2. (ख) मन्दिरशब्दस्योल्लेखो नास्ति ।
3. (क) मिव ।
4. (ख) चतुर्थपदस्योल्लेखो नास्ति ।

त्वत्पदि भाति रजोगुण इत्यपि विन्दति हृङ्मम शङ्काम् ।
चरणरजस्तव सृजति वधूमपि यदुपलतोऽप्यकलङ्काम् ॥ ६ ॥

सुरुचिरपल्लवरुचिमपि वाञ्छतु तव नवपल्लवसंज्ञम् ।
पद्ममिति स्फुटनाम दधाति किमम्बुदमल्पमसंज्ञम् ॥ ७ ॥

श्रीशितिकण्ठभणितमतिमधुरं सततमिदं श्रवणीयम् ।
रघुपतिपावितगौतममुनिरमणीवचनं रमणीयम् ॥ ८ ॥

आवासोपलमतगौतमवधूमुद्धृत्य धून्यादृदो
न्यस्तं मैथिलमन्दिरे शिवधनुर्द्रष्टुं विवृद्धस्पृहम् ।
श्रीरामं मिथिलेश्वरो[1] विरचितातिथ्यः[2]स कौतूहला-
दावेद्यागमनप्रयोजनमदः पृष्टोऽवदत्कौशिकः ॥ २ ॥

नवमः प्रबन्धः

देशाख्यरागेण गीयते

निशिथविशिखहतताड़कमेतम् ।
सारमहोरुचिनिचयनिकेतम् ।
राघवं स्वधनुर्नृप दर्शय ॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

अनुदितबलमपि[3] मृदुलसुबाहुम् ।
नातिकलितशरदलितसुबाहुम् ॥ २ ॥

निखिलभुवनपरिपालनदक्षम् ।
शिशुतनुधरमपि कृतमखरक्षम् ॥ ३ ॥

---

1. (क) मिथिलेश्वरे ।
2. (क) विरचितातिथि ।
3. (ख) बलमनु ।

अगणितगुणमपि गुणरसवन्तम् ।
अबहुगुणं धनुरपि कलयन्तम् ॥ ४ ॥

यत्पदधूलिविगलदघशल्या ।
भूप वहति[1] निजरूपमहल्या ॥ ५ ॥

इममपि बिरमिह कलय जगत्याम् ।
मम गिरमपि हृदि भावय सत्याम् ॥ ६ ॥

लक्ष्मणमिममपि रामकनिष्ठम् ।
कलय करोज्वलकार्मुकनिष्ठम् ॥ ७ ॥

श्रीशितिकण्ठभणितमिति चित्रम् ।
दुरितचयं द्यतु रामचरित्रम् ॥ ८ ॥

सारः सर्वधनुष्मतामयमिहानीतो मया सानुजः
श्रीरामः कुतुकेन खण्डपरशोर्द्रष्टुं धनुर्वाञ्छति ।
तत्तूर्णं तदिहानयेति स तदाकर्ण्यात्मकर्णामृतं[2]
विश्वामित्रवचो मनोरथफलं मेने करस्थं नृपः ॥ ३ ॥

स्मराभिरामं स निरीक्ष्य रामं कामं सभायां विनिवेद्य कामम् ।
समानयद्दाशरथेः समीपं चापं दुरापं कृतवीरतापम् ॥ ४ ॥

कन्दर्पाहितकार्मुकं निजकरेणोद्धृत्य कौतूहला-
त्तद्द्राघ्र्यमवार्य्यवीर्य्यमहिमा साश्चर्य्यमापूर्य सः ।
निर्घातोच्चयदैर्घ्यभृद्ध्वनिभरस्तब्धीभवत्क्ष्मातलं
ज्याकृष्ट्येव[3] बभञ्ज सार्धमखिलं क्षोणीभुजामोजसा ॥ ५ ॥

क्षणमथ कलयन् क्षितीक्षणोऽक्षिद्वयमयमाशु वितर्क्य यस्य कर्म[4] ।
ज्वलितमपि भृशं स्ववीरतेजः शममनयन्महता त्रपारसेन ॥ ६ ॥

इति शितिकण्ठकविकृतौ श्रीगीतसीतावल्लभे महाकाव्ये धनुर्भङ्गो
नाम चतुर्थः सर्गः ।

---

1. (ख) वहसि ।
2. (ख) कर्णासृतं ।
3. (क) ज्याकृष्टेव ।
4. (क) माशु वितर्कयन्नुदकम् ।

पञ्चमः सर्गः

अहनि सह तदैव वेगवद्भिर्नृपतिचरेषु हयैर्गतेष्वयोध्याम् ।
अथ जनकसुतां धृतानुतापां वड़भिगवाक्षगतां सखीत्युवाच ।। १ ।।

दशमः प्रबन्धः

देशवराड़ीरागेण गीयते

मिलति रघुकुलहीरे सहमुनितिलकेन ।
कलितधनुषि रुचिरे मुदमिह विदधति केन ।।
कथमधुनाप्यतिमुग्धा सखि सीदसि ।।

।। ध्रुवपदमिदम् ।।

गिरिशधनुषि विभिन्ने दशरथतनयेन ।
पतति मनुजनिवहे ध्वनिभरजनितभयेन ।। २ ।।

पतति कुसुमसमूहे दिव उदितरसेन ।
धृतगुरुमुदि जनके मुनिवरकलितहसेन ।। ३ ।।

विचलति[1] नृपसमूहे पुर[2]मरसमुखेन ।
नदति मुरजनिवहे रघुवरकलितसुखेन[3] ।। ४ ।।

भणति कविशितिकण्ठे रघुपतिरुचितेन ।
मनसि सपदि विशदे निवसतु निजचरितेन ।। ५ ।।

पूर्वं तादृशदारुणः पितृपणः क्षोणी[4]धराकर्षण-
श्छिन्तां कुन्त इवाततान महतीं हन्तातिसन्तापदः ।
सोऽयं ते फलदो नवीनजलदोद्योतेन केनापि तद्
भग्नं शैवधनुस्तदाधिरघुना सीते परित्यज्यताम् ।। २ ।।

---

1. (ख) विचलित ।
2. (ख) मुर ।
3. (ग) रघुवरे कलितसखेन ।
4. (ख) क्षोणी ।

एकादशः प्रबन्धः

गुर्जरीरागेण[1] गीयते

त्यज सखि खेदं हृदि कलयेदं मम वचनं धृतहर्षम् ।
मृदुगतिकान्तं रचय नितान्तं सदसि सुधारसवर्षम् ॥
धीरमुदारं जगतीसारं वरय वरं रघुवीरम् ।
श्यामलकोमलकान्तिमनोहरमूर्त्तितिरस्कृतमारम् ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

कृतगुरुयत्नां धृतबहुरत्नां[2] विलसितमौक्तिकजालाम्[3] ।
सत्त्वतरङ्गां बलवदनङ्गां कलय गले मणिमालाम् ॥ २ ॥

कलितविभागं वपुषि सरागं स्वीकुरु कुङ्कुमरागम् ।
त्वत्पदि रक्ते सततमलक्ते बह सखि परमनुरागम् ॥ ३ ॥

इयमपि काञ्ची रचयतु काञ्चिद्रुचिमिह समुचितदेशे ।
सपदि वयस्यां मण्डनशस्यां[4] संदिश निजशयवेशे ॥ ४ ॥

मणिभिररहितं हंसकसहितं रुचिनिचयैः परिपूर्णम् ।
विलसितहीरं नवमञ्जीरं पदकमले वह तूर्णम् ॥ ५ ॥

कलय सलोलं वपुषि विनीलं विमलमिदं मृदुचेलम् ।
हाटककेतकमधुपकदम्बकमरतविनिन्दितचेलम् ॥ ६ ॥

रुचिजितकमले वह करकमले नवरुचिर[5]वरणमालाम् ।
किशलय[6]कलितामिव[7]कुरु ललितां राममुदे सुविशालाम् ॥ ७ ॥

---

1. (ख) गुर्जरीरागः ।
2. (क) बहुरत्नं ।
3. (क) जालं ।
4. (ख) मण्डनसरस्यां ।
5. (क) नवरुचि ।
6. (क) किसलय ।
7. (ख) कलितामिह ।

इति शितिकण्ठे श्रितशितिकण्ठे भणति मनोहरगीतम् ।
नवघनवामं चेतसि रामं स्मरत[1] सदैव सखीतम् ॥ ८ ॥

विकिर हृदयात्क्षोभं शोभां तनोः सुमनोभरैः
कलय रुचिमाकल्पैरल्पेतरै रचयाधुना ।
प्रणयलहरीं साक्षाल्लक्ष्यां यथावरणस्रजं
सखि चिरधृतोत्कण्ठे प्रियस्य समर्पय ॥ ३ ॥

त्वद्बाष्पेण समं जगाम मरुतां चिन्तोदधिस्ते पितु-
स्तत्कल्याणि हृताधिशल्यहृदये हेतुर्विलम्बेऽस्तु कः ।
इत्याकर्ण्य सखीवचो जनकजा गत्या श्रिया मालया
मार्गं राजसभां गतं रघुपतेः सा भूषिताभूषयत् ॥ ४ ॥

आश्लिष्याथ समागतं[2]दशरथं सामात्यपुत्रानुगं
पृष्ट्वानामय[3]मादरेण रचतातिथ्यस्तदा मैथिलः ।
श्रीरामाय सलक्ष्मणाय विधिना सीतामदात्सोर्मिलां
संयोज्य श्रुतकीर्त्तिमाशु भरते शत्रुघ्नतो माण्डवीम् ॥ ५ ॥

सभयरुचिरं निष्पीड्यान्तर्निजैः करपङ्कजैः
निजनिजवधूपाणीन् प्रापुर्मुदं हृदि राघवाः ।
अथ दशरथोदारोदारैः सुतैः कृतमङ्गलैः
सहसाहरणै[4]र्यानारूढैर्ययौ समहामहाः ॥ ६ ॥

इति शितिकण्ठकविकृतौ श्रीगीतसीतावल्लभे महाकाव्ये सीतापरिणयो नाम पञ्चमः सर्गः ।

---

1. (क) स्मरति ।
2. (ख) समागत ।
3. (क) पृष्टानमय ।
4. (ख) सहरिणै ।

षष्ठः सर्गः

अथ तं रुचिरकलापं धृतवरचापं वहन् मनस्तापम् ।
रामिमदं पथि रामः परशुधरः कोपित प्राह ॥ १ ॥

द्वादशः प्रबन्धः

गुण्डकिरीरागेण गीयते

शाम्भवधनुरिति दलितमसारम् ।
वहसि मनसि बत मानमपारम् ॥
एतदरे राघव पूरय धन्व हरेः ॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

क्षत्रियलग्नकुलिशादपि मत्तः ।
पृथुक[1] विभेषि न किमसि विमत्तः ॥ २ ॥

नृपचयलोहितलोहितधारः ।
मम किमु न श्रुत एष कुठारः ॥ ३ ॥

भूधरभेदिनि मयि भुवि वीरः ।
त्वमसि मतो रघुवंशकरीरः[2] ॥ ४ ॥

वीक्षणमपि तव नृपवधकरुणाम् ।
दलयति कलयति रुषमपि तरुणाम्[3] ॥ ५ ॥

जनकसुता तव राम विरामम् ।
पश्यतु रतिरिव मृड़हतकामम् ॥ ६ ॥

---

1. (ख) पृथग् ।
2. (ख) रघुवंशकर :
3. (क) करुणां ।
   (ख) नरुणं ।

अत्रप[1]कलयसि यदि मम नाम ।
निजमचिरादिह दर्शय धाम ॥ ७ ॥

श्रीशितिकण्ठकवेरतिमधुरम् ।
गदितमिदं द्यतु पातकनिकरम् ॥ ८ ॥

विपुलमिदममोघं धन्व धुन्वन्मुरारेः
दशरथसुत शीघ्रं दर्शय स्वीयमोजः ।
सकलबलसमेतं दृष्टकर्मा भवन्तं
तदनु मनुजकीट द्वन्द्वयुद्धे दहेयम् ॥ २ ॥

अङ्गेषु व्यथमान एभिरधिकं श्रीराघवो वाक्शरै-
रादायारिकराद्धनुर्नरहरेस्तल्लोलमापूरयत् ।
तल्लोकान्निखिलान्निहत्य स शरेणानीय तेजस्ततः
सानन्दं स्वपुरीमवाप जगतीचन्द्रो महेन्द्रोपमः ॥ ३ ॥

इति शितिकण्ठकविकृतौ श्रीगीतसीतावल्लभे महाकाव्येऽयोध्याप्रदेशो
नाम षष्ठ सर्गः ।

---

1. (क) आत्रप ।

सप्तमः सर्गः

अत्रान्तरे रघुपतेरभिषेककृत्यं
श्रुत्वाहितं सपदि मन्थरया प्रयुक्ता ।
कैकेयी[1] संस्कृततनो[2]र्मनुजाधिपस्य
खेदाय सा क्षितितले शयनं चकार ॥ १ ॥

प्रविशति सरुष कलत्रे भुवमपि गात्रेण रोचिषां पात्रे ।
दशरथनृपतिः सभयं पटुचाटुवचनं प्रियामाह ॥ २ ॥

त्रयोदशः प्रबन्धः

मालवरागेण गीयते

अहह नवनीतमृदुमृदुलशयनोचितम् ।
वपुरमितधूलिचितममलमुखं नोचितम्[3] ॥
भूतले किमिह शयनं प्रिये वद सपदि चिन्तितम् ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

चपलमयि चण्डि मृदुवचनमतिशीतम् ।
रचय चिरममृतमपि यातु जगतीतलम् ॥ २ ॥

नयनविशिखेन हर मदनशरमन्ततः ।
हसितसुधयापि कुरु लेपमसमं ततः ॥ ३ ॥

भवदतुलपदतलवहनगरुपर्वतः ।
हस दिवमिन्दुमुखि भूमिरपि सर्वतः ॥ ४ ॥

---

1. (ख) कैकेय्य ।
2. (क,ख) संस्कृततनु ।
3. (ख) नोदितं ।

अधिवसतु वेश्म कमलाद्य कतमस्य ते ।
त्यजतु वचसापि[1] वद कस्य विमतस्यते ॥ ५ ॥

वसुसदनमेतु बत कस्य रजनीश्वरः ।
भजतु तन्ममाशु[2] वद कस्य स जनीश्वरः ॥ ६ ॥

त्वदभिमतमाशु वद यदपि मदप्रियम् ।
तदपि करवाणि मम सत्यमधिकप्रियम् ॥ ७ ॥

सरसशितिकण्ठकविरुचिरवचनादृतम् ।
हरतु भवभीतिमिदमनिशभजनादृतम् ॥ ८ ॥

तत्किं पीडयसि प्रियं प्रियतमे यच्चिन्तितं तद्वदे-
त्युक्ता साह वरद्वयं वितर मे न्यस्तं पुरा यत्त्वयि ।
भूभर्त्ता भरतोऽस्तु गच्छतु पुरा द्यौव रामो वनं
पीत्वा वाक्यमिषाद्विषाणि सहसा भेजे विषादं नृपः ॥ ३ ॥

अथागतं राघवमिन्दुवक्त्रं सुमन्त्रयुक्तं प्रसमीक्ष्य हर्षात् ।
नृपं च मोहार्णवमध्यमग्नं कैकेयी तं[3] निष्ठुरवागुवाच ॥ ४ ॥

चतुर्दशः प्रबन्धः

वसन्तरागेण गीयते

गुरुवचनादरधृतगुरुहर्षः । गुरुजनवत्सलविगलदहर्षः ।
राम, वनमधुना, प्रविश विलसतु तदिद[4]मधुना ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ।

---

1. (क) बत सापि ।
2. (क) तनुमाशु ।
3. (ख) कर्कश्यलं ।
4. (ख) तदिव ।

इह भरतो मम भजतु नृपत्वम् । ऋत[1]वचनं गुरुमवसकृपत्वम् ॥ २ ॥
सदय न पीड़य गुरुमविगीतम् । विततयशोहर वितथविभीतम् ॥ ३ ॥
बहुगुणभूपतिरतिकटुवचनम् । गदितुमलं खलु नाप्रियवचनम् ॥ ४ ॥
गमनविलम्बनसमुदितशङ्कम् । इतरमिवोद्धर पितरमपङ्कम् ॥ ५ ॥
अपि भवदानन[2]वीक्षणसज्जम् । नयनयुगं मुकुलयति सलज्जम् ॥ ६ ॥
श्वश्रूरिति तव धार्मिकधात्री । कथय कथं रतिमहह विधात्री ॥ ७ ॥
इति शितिकण्ठकवेरतमधुरम् । द्युतु गदितं भवभीमतिमधुरम्[3] ॥ ८ ॥

विरम राम नृपत्वरसाद्वनं
विश विशांपतिमाशु विशोधय ।
गिरमिमामभिनन्द्य सनिन्दितां[4]
स्वजननीगृहमेत्य जगाद ताम् ॥ ५ ॥

पञ्चदशः प्रबन्धः

गुर्जरीरागेण गीयते

गुरुपदविनत प्रमुदितजनत तापस[5]जनसेवितम् ।
सुरपुररुचिरादविदितमचिरात्फलदलधृतजीवितम् ॥
प्रविशामि पुराज्जननि वनं विधिना धृताधिरधुना ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

---

1. (क) रुत ।
2. (ख) अपिमवदान ।
3. (क) भवभीगरिमधुरं ।
4. (ख) मनिन्दितां ।
5. (ख) स्तापस ।

न भरतजननी मदशुभजननी या सुतशिवमीक्षते ।
हृदपि कठैव पितुरपि दैवं कारणमिह लक्ष्यते ॥ २ ॥

नरपतिविरतो[1] भवतु स भरतो भूपतिरपि भावितम् ।
कटुतररचनं[2] त्वदहितवचनं कृन्तति मम जीवितम् ॥ ३ ॥

ज्वलदवशिखिनं नृपतिमसुखिनं मा वद मयि दूरगे ।
अतितरपरुषां गिरमुदितरुषा धार्मिकधुरिपारगे ॥ ४ ॥

वसुरसवर्षावधि[3]गतहर्षा चिन्तय मम मङ्गलम् ।
विरचय देवाधिक[4]गुरुसेवा मा हर नयनाज्जलम् ॥ ५ ॥

पुनरपि गहनात्कृतसुखदहनादागतमिह मां भृशम् ।
नतमतिर्धारैर्नयनजलधारैः सपदि सेचयाकृशम् ॥ ६ ॥

सकृदपि भरते नृपपदनिरते विरसय नहि मानसम् ।
कथमपि रचयेस्तदनुगनिचयेऽप्यादरिवचसा रसम् ॥ ७ ॥

इति शितिकण्ठेरितमुपकण्ठे सज्जनमनसां पदम् ।
रचयतु सततं हरतु च विततं पातकमतितापदम्[5] ॥ ८ ॥

नायासं सतताश्रुजं समगमस्त्वं मत्कृते वाक्शरैः
मातः कातरमात्तमन्तिकगता नातं न सन्तापये ।
इत्याश्वास्य मुहुः प्रणम्य तदुदिताशीर्वादपाथेयभृत
गीर्वाणेशरुचिः स्मिताञ्चितमुखः स त मुपेत्याह सः ॥ ६ ॥

---

1. (ख) नरपतिवरगो ।
2. (ख) वचनं ।
3. (क) विधि ।
4. (ख) देवाधिप ।
5. (ख) पुस्तकस्य पाठोऽत्रैव समाप्तः ।

षोड़शः प्रबन्धः

गुर्जरीरागेण गीयते

परिहृतसमुदयविपुलसुखेन ।
सुखरहितं वत मयि विमुखेन ।
अयि यामि वनं विधिना प्रिये ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥

भरतनिहितजगदखिलरसेन ।
स्फुरदहितं कृतं मदरिहसेन ॥ २ ॥

दलितगुरुहृदयगुरुकरुणेन ।
भयकलितं हृतवरशरणेन ॥ ३ ॥

भवदतिरसभरहरणचणेन ।
अहिकलितं हृत मदुरुगुणेन ॥ ४ ॥

अनुचितविधिकृतिरतिनिरतेन ।
दुरधिगमं हृत मदभिमतेन ॥ ५ ॥

क्षणविपटितपटुतरघटितेन ।
गिरिविषमं हृतकरकलितेन ॥ ६ ॥

अनवसरविलसदभिलषितेन ।
विरलपथं निरुपमचरितेन ॥ ७ ॥

श्रीशितिकण्ठभणितमचिरेण ।
अवतु भृशं[1] जगदघनिकरेण ॥ ८ ॥

मनोवचोगोचरमङ्गजन्मनो
जनोद्यमं हन्ति चरित्रमङ्गने ।
स्नाभिषेको मम लोचनाम्बुभिः
स्तनाभिषेकोऽस्तु तवाध्वगे मयि ॥ ७ ॥

---

1. (क) भृतं ।

रिपुसमविषेश्चेष्टां नेष्टां निशम्य तथाविधां
विलसदटवीयातोत्कण्ठां प्रियामपि वारिताम् ।
अथ स विपिनं नेतुं जेतुं रिपूनपि लक्ष्मणं
कलितकरुणापाङ्गे नाङ्गा चकार च कामदः । ८ ॥

बाधां विहाय मनसो दयितानुजाभ्यां
दत्वा धनानि पितृसद्म समेत्य पद्भ्याम् ।
स्वीकृत्य चिर¹मगमद्गुहपूजितोऽयं
मार्गे मुनिप्रवरदर्शितचित्रकूटम् ॥ ९ ॥

इति शितिकण्ठकविकृतौ श्रीगीतसीतावल्लभे महाकाव्ये वनोपगमन
नाम सप्तमः सर्गः ।

1. (ग) चीर ।

अष्टमः सर्गः

अथ पितरि मृते शुचाशु राज्यं
भरत उपेत्य पुरात्स्वमातुलस्य ।
सकलयुतेन इतोऽपि चित्रकूटे
रघुतिलकं कलितोदकं जगाद ॥ १ ॥

सप्तदशः प्रबन्धः

भैरवीरागेण गीयते

परिहृतसरसिजवापिकया तुलनां सकरुणं कलयन्ती ।
भवति विपिनमनुयामि पुरी तव न लसति सापि लसन्ती ॥
याहि राघव पाहि गामिह देहि मे मुनिवेशम् ।
तं वह नहि वनसेवनसम्भृतदारुणहृदभिनिवेशम् ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥

विदधति मद्विधमग्रभवा नहि साग्रहमुग्रविषादाः ।
सकलजनात्मनि दूरगते त्वयि वर्जितवैदिकवादाः ॥ २ ॥

क्रन्दति निन्दति मम जननीं नहि विन्दति नन्दनतर्षम् ।
नगरजनो न तनोति मनोरथरसमधुना गतहर्षम् ॥ ३ ॥

भवदवलोकन विरहिविलोचन विगलदवारितवर्षम् ।
न दधति पुरपशवोऽपि शवोपम तनुननवो बत शष्पम् ॥ ४ ॥

जितनवनीरद नीरमपीच्छति नैव स कीरवरस्ते ।
गिरमपि धीरतरां न च जल्पति धीरधरे त्वयि शस्ते ॥ ५ ॥

पितृपशिष्टवशिष्ठमुखान् भवदनुनयभाषितनिष्ठान् ।
सफलपथश्रमविपुलसुखान् कुरु धार्मिकधर्मगरिष्ठान् ॥ ६ ॥

मयि करुणाकर कुरु करुणामिह धृतचरणे निजदासे ।
गुरुरसि मंक्षु नियोजय मामपि गुरुरिव काननवासे ॥ ७ ॥

श्रीशितिकण्ठभणितभरतप्रियभाषितमगणिततापम् ।
जनयति कर्णसुखं कवयो हृतकलिभयकलुषकलापम् ॥ ८ ॥

तवेदं नेपथ्यं मयि सदय विन्यस्य नगरं
प्रयाहीति क्रन्दन्नथ स गुरुवाक्यैः स्थिरमतिः ।
कुशोपानद्युग्मं रघुपतिपदात्प्राप्य न गतो
गतो नन्दीग्रामं नियममकरोद्दिप्र[1] भरतः ॥ ९ ॥

इति शितिकण्ठकविकृतौ श्रीगीतसीतावल्लभे महाकाव्ये चित्रकूटे भरतसमागमो नामष्टमः सर्गः ।

1. (क) द्विप्र ।

नवमः सर्गः

तापसतारणरत्या ललितां रत्याः सहागतां पत्या ।
अनसूया जनकसुतां स्वकलितरागां नतामथ प्राह ॥ १ ॥

अष्टादशः प्रबन्धः

गुर्जरीरागेण गीयते

सकलजगदभयवितरणनिपुणे ।
अगणितधरणिसुखे विपुलगणे ॥
राघवे रागमूरीकुरु राजसुते ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥

तरुणजलजगणरणचरणे ।
विलसदनणुकरुणे निजशरणे ॥ २ ॥

पदतलपतनदलितधरणिभये ।
चलनयनाञ्चलदलहृघनिचये ॥ ३ ॥

तापसभीहृतिकृतवनगमने ।
सनकमुखेडितनिजपदभजने ॥ ४ ॥

जलजकलाकरमदहरवदने ।
अनुचितचीररुचिररुचिसदने ॥ ५ ॥

शतमखमुखसुरसुखघनकाये ।
असुरनिकरहृतिसम्भृतमाये ॥ ६ ॥

जनकतपःफलवितरणमिलिते ।
सततपदाम्बुजनततम[1]कलिते ॥ ७ ॥

---

1. (क) नततम ।

श्रीशितिकण्ठभणितमितिललितम् ।
कलयतु सुखमिह राघवचरितम् ॥ ८ ॥

स्निग्धे साध्वि रघूत्तमे वह रतिं युक्ताधिपत्ये धृत-[1]
क्लेशे सर्वजगन्मुदेऽतिरमणीत्याभाष्य सीतां ततः ।
श्रीरामे विससर्ज सोऽपि विपिने हत्वा विराधं ततो
योगीन्द्रैर्निषसाद सादरभरं श्रीगौतमीतीरतः ॥ २ ॥

इति शितिकण्ठकविकृतौ श्रीगीर्वसीनावल्लभे महाकाव्ये गौतमीतीरनिवासो नाम नवमः सर्गः ।

1. (क) भृतः ।

दशमः सर्गः

अत्रान्तरे कृतनदीतटपर्णशालं
राम वसन्तमिव मूर्त्तिधरं वसन्तम् ।
कान्तानुजप्रमुदितं मिलिता स्मरान्धा
कान्तारतः सपदि सूर्पणखा[1] जगाद ॥ १ ॥

ऊनविंशः प्रबन्धः

देशवराडीरागेण गीयते

युवतिततिलोलमतिमीनहरणे स्वयं कुशलतरमलघुशोभम् ।
कुटिलनयनान्तवडिशं विलसितामिषं वहसि वत जनितगुरुलोभम् ॥
अये कामकान्ते कथयाशु विपिनान्ते
वसति किमनाकुलं शमय हृदयानलं
कान्त भज भजनरसिकान्ते ॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

सत्वरं वीरवर वितर मम जीवनं तूर्णं परिशमितगुरुखेदम् ।
स्वतनुरियमुत्तमां सजलजलदोपमां तेन ते वहतु गतभेदम् ॥ २ ॥

त्वमसि रतिनायकः करकलितसायकः स्वमगमपि कलयसि कलत्रम् ।
चरणपतनेन वनमवनितलमण्डनं रम्य किमु रचयसि पवित्रम् ॥ ३ ॥

विबुधभिषजौ युवां प्रथमजननो भवानोषधिचयघटितयोगम् ।
मृगयसि वने भजसि किमु विपिनदेवतां हृद्य हर चित्तभवरोगम् ॥ ४ ॥

नीलनलिनीदलजालघटितं ध्रुवं धीर कलयामि तव रूपम् ।
सकलनयनालिरिदमेति सरसं स्फुटं तेन परमेतदनुरूपम् ॥ ५ ॥

वदनविधुनिःसृतं दशनवसनार्पितं गलितमधुधीरतरधारम् ।
स्मितममृतमीषदनिमेषपुरदुर्लभं न जनयति न लोभमपारम् ॥ ६ ॥

---

1. (क) शूर्पणखा ।

इतरजनसारसं सपदि मम मानसं मुक्तगुरुसाध्वसमलज्जम् ।
कलयति बलादहो स्वतनुविलसन्महो युवतिजनधैर्य्यहृतिसज्जम् ॥ ७ ॥

इति कपटचारुदशकण्ठदनुजानुजाभाषितं रघुतिलकगीतम् ।
कलुषमुद्भाषितं हरतु शितिकण्ठकविकल्पितं श्रवणपुटपीतम् ॥ ८ ॥

परिहर धृतातङ्कां शङ्कां परेवमितीदृशीं
कलय विगलत्पङ्कां लङ्कापतेरनुजां निजाम् ।
रुचिरसुचिरं शोभां लोभाङ्गगां कमुदीदयते
वहति भवत्सङ्गासङ्गे रतिं महतीं मतिः ॥ २ ॥

व्यथितहृदयां वामां कामाशुगैः प्रसमीक्ष्य तां
जनकतनयां कोपाटोपाकुलां च रघूद्वहः ।
अथ स विततकूतख्यातेरितैरनुजान्तिकं
स्मितसहचरैः सप्रेमां प्रेषयत्परिवञ्चिताम् ॥ ३ ॥

मुग्धा वचो रघुपतेस्तदवेत्य सत्य-
मत्युत्सुकेत्य सविधं शुभलक्षणस्य ।
सा लक्ष्मणस्य[1] कपटोक्तिवशान्निराशा
वेगादगाज्जनकजां द्रुतमस्तुकामा ॥ ४ ॥

बन्धूकद्युतिबान्धवेन सहसा कृत्तेन रामाज्ञया
वीरश्रीधरलक्ष्मणेन शिशुनाप्युच्चैस्तरां पातिताम् ।
तां घ्राणश्रवणेन वीक्ष्य मिलिता युद्धाय बद्धादराः
संग्रामे खरदूषणप्रभृतयो रामेण सर्वे हताः ॥ ५ ॥

दृशौ भयभराकुले प्रतिदिशं विसृज्याथ सा
दशाननमुपेत्य रोदनयुता चरित्रं रिपोः ।
स्वाह परुषाक्षरं स च निशम्य सीतां ततोऽ-
सुरेण मृगरूपिणा रघुवरं निनायाश्रमात् ॥ ६ ॥

इति शितिकण्ठकविकृतौ श्रीगीतसीतावल्लभे महाकाव्ये [मायामृगसमागमो]
नाम दशमः सर्गः ।

---

1. (क) लक्षणस्य ।

एकादशः सर्गः

सुचिरमथ कुरङ्गे पाहि मां लक्ष्मणेति
स्वमिव लपति जाते लक्ष्मणे वाक्शरास्ते ।
नयति निजकलत्रं रावणे पर्णशालां
व्यलपदलघुशून्यां वीक्ष्य मारीचहन्ता ॥ १ ॥

त्रिंशः प्रबन्धः

वसन्तरागेण गीयते

विरचितकुञ्जकुहरमिहिरावलिहारिमहस्तव गात्रम् ।
सम्प्रति नेत्रपथं मम नाथति केलिकुतुकरसपात्रम् ॥
सीते त्यज त्यज कपट मम भयमपनय कोपने ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

मदतिविलम्बविजम्भणसम्भृतसम्भ्रमरोषविशेषम् ।
व्यथयसि किमिमं कुत्र निलीय विकम्पितदोषमदोषम् ॥ २ ॥

शृणु मधुरं मधुपावलिरालिवदुत्स्वरमुपदिशतीयम् ।
कपटमनागसि मुञ्च मनागिति वद सदयं कमनीयम् ॥ ३ ॥

गुणमयि गुणमयि तृणयसि किं मयि कान्तलतान्तरिताङ्गम् ।
संवृणु नय सुमङ्गिनपल्लव भङ्गिकराङ्गि सरागम् ॥ ४ ॥

कुसुमितकाञ्चनसञ्चयसंकृतगात्रमकलितविशेषम् ।
नेत्रयुग तव भृङ्गरुचिं वहति हन्त मम भ्रमदोषम् ॥ ५ ॥

माधवमति विपिनमेतदियं ननु मम पुर उपहसितपृष्ठम् ।
कौशिकमापिकृतचामरबालधिविभ्रममिदमिह दृष्टम् ॥ ६ ॥

स्मर मम भजनमुपेहि निधेहि मदङ्क उरस्यपि कायम् ।
मृदुवचनं रचयाशु न यास्यति चिरमपि तव वचसायम् ॥ ७ ॥

शशितिकण्ठभणितमिदमुत्सुकरघुकुलहीरविलापम् ।
कलिकलुषापहमिह कवयो भुवि कलयत कण्ठकलापम्[1] ॥ ८ ॥

सा मां चित्रकुरङ्गसङ्गविलसत्पाणिं विलोक्यादरा-
द्दूरादाशु समेत्य यास्यति रतिं ध्यात्वेतिवेगादगाम् ।
मायावीसहितः प्रिये मृगतनुर्मारीचरात्रिचरः
कोपोंगोपनसूचितः किमुचितः द्राक्दर्शनं[2] देहि मे ॥ २ ॥

अक्ष्णोस्त्वं हृततारका[3] ध्रुवमतः पश्यामि न त्वां विना
किञ्चिद्विश्वमिदं तमिस्रनिचयालिप्तं समुद्योतते ।
तत्ते तारकिते[4] विधेहि सहसेत्येव विलप्याधिकं
रामस्तत्परिमार्गणार्थमटवीं भ्रात्रा सह प्रविशत् ॥ ३ ॥

कश्मीरगौरवपुष मृगयन् जटायु
र्दाहं विधाय तदुदीरितजातहर्षः ।
हत्वा कबन्धमलघुं श्रमणोक्तमार्गो
पम्पामुदीक्ष्य विमलां विललाप रामः ॥ ४ ॥

हारादि वोदय विमलं दयिताङ्गसङ्गं
सुग्रीवतः सपदि तेन विधाय सख्यम् ।
द्राग्वालिनं च दलयन् सुखयन् सहायं
रामः प्रवर्षणगिरौ विललाप तीव्रम् ॥ ५ ॥

---

1. (क) (ख) अष्टमपदस्योल्लेखो नास्ति ।
2. (क) (ख) (ग) श्राक् दर्शनं ।
3. (क) तरका ।
4. (क) तारविते ।
   (ख) तारवते ।

एकविंशः प्रबन्धः

वराड़ीरागेण गीयते

श्रितवनवातगतिजातकदने । व्रजतु सीते वारिददिने ॥
क्षणोऽपि कथमिह कथय कमलवदने ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

जनितमदभेककुलकलितनादे । व्रजतु सीते वारिददिने ॥
क्षणोऽपि कथमिह कथय हृतविषादे ॥ २ ॥

हृदयहरमधुररुतकेकिलास्ये । व्रजतु सीते वारिददिने ।
क्षणोऽपि कथमिह कथय चारुहास्ये ॥ ३ ॥

अविरतनिपतितनवसलिलधारे । व्रजतु सीते वारिददिने ।
क्षणोऽपि कथमिह कथय रुचिरहारे ॥ ४ ॥

घनरसविलसितसरिदुदितभङ्गे । व्रजतु सीते वारिददिने ।
क्षणोऽपि कथमिह कथय लसदनङ्गे ॥ ५ ॥

प्रवलचपलालिरुचिघोरगगने । व्रजतु सीते वारिददिने ॥
क्षणोऽपि कथमिह कथय कुन्दरदने[1] ॥ ६ ॥

स्तनितमिलदशनिरवसभयभुवने । व्रजतु सीते वारिददिने ।
क्षणोऽपि कथमिह[2] कथय लसितभवने ॥ ७ ॥

विरचितपार्वतीशपदसपर्ये[3] । हर खरारे पातकशतानि ॥
भणति शितिकण्ठकविकर्मधुर्ये ॥ ८ ॥

त्वां शोभाजितचञ्चलां कलयतः शम्पाद्य कम्पाय मे
त्वत्केशच्छुरितजनादिव घना गर्जन्ति घोरं घनाः ।
उत्पिच्छाः निजबान्धवा इव जवात्केकाकराः केकिनः
सीतेऽस्यां रहितस्त्वया इहकथं नेष्याम्यहं प्रावृषि ॥ ६ ॥

---

1. (क) कुन्दरचने ।
2. (क) इह ।
3. (क) (ख) सपर्गे ।

सामर्षलक्ष्मणगिरा हठात्कपिभटावृतः ।
सुग्रीवोऽथ शरत्काले प्रविवेश प्रवर्षणम् ॥ ७ ॥

द्वात्रिंशः प्रबन्धः

वराडीरागेण गीयते

सीतावदनविचिन्तनविरहविजृम्भितपाण्डुरभावम् ।
मिहिरदुहितुरुदकं बहुगाङ्गजलमिलितमिव धृतभावम् ॥
रघुवीरवरं स कलितमदनविकारम् ।
तं ददर्श गतहर्षमुखाम्बुजमपि वपुषा जितमारम् ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

वाष्पनिकरसततास्पदमुकुलितलोचनयुग्ममनिन्द्यम् ।
विदधदम्बुपुरीभवदम्बुजदलयुगलद्युतिबिन्द्यम् ॥ २ ॥

श्वासपवनमधिकोष्णमवारितमलघुनमं कलयन्तम् ।
इन्द्रियसमुदयकल्पभवानलमिव मदनानलवन्तम् ॥ ३ ॥

अचलकलेवरमनिशनिमीलितलोचनमनुदितहासम् ।
स्थिररविजाजल[1]पूरमिवोज्झित गलितकुमुदवनभासम् ॥ ४ ॥

विलुलितललितकलेवरगण्डलकलितचिरान्तरदाहम् ।
रुपमिव सुहृदि वहन्तमुरक्तृतचञ्चलमिव जलवाहम् ॥ ५ ॥

परमरतिं निवहन्तमसमशरमात्मभुवं रमयन्तम् ।
मकरध्वजमिव चापधरं मधुकरमपि कलयन्तम् ॥ ६ ॥

मुनिमिव मननरतं विगतप्रियमब्धिमिवातनुमङ्गम् ।
शरदि जलमिव पाण्डुमचञ्चलमुज्ज्वलरसरहिताङ्गम् ॥ ७ ॥

श्रीशितिकण्ठभणितविरहानलपीतरसाधिकतान्तम् ।
कलयति हृदि कृतिनो रघुनन्दनमाशुधराम्बुजकान्तम् ॥ ८ ॥

---

1. (क) (ख) रविजाजा ।

म्लानिक्षामं रामं रहसि विरहाद्वीक्ष्य विरसं
धृताधिः सुग्रीवो ललितरचनैः सान्त्ववचनैः ।
सुखाकुर्वन्नुर्वीवलयनिलयामङ्गदमुखान्
दिदेश द्रागुर्वीदुहितरमनिन्द्यां मृगयितुम् ॥ ८ ॥

भजन्त शैलेन्द्रानथ दशदिशस्ते कपिपतेः
समादेशात्कीशाहृतगमनदेशा विदधिरे ।
मरुत्सूनोः पाणौ नवविरहदूनोऽङ्गुलिगतां
समर्प्यद्राङ्मुद्रामुदमुदवहद्रावणरिपुः ॥ ९ ॥

इति शितिकण्ठकविकृतौ श्रीगीतसीतवल्लभे महाकाव्ये [सीतान्वेषणं]
नामैकादशः सर्गः

द्वादशः सर्गः

गतवति दिशः कीशव्यूहे नलाङ्गदजाम्बव-
त्कुमुदशरभैर्मैन्दैश्चान्यैर्विलसद्दलीमुखैः ।
पवनतनयः सम्पात्युक्तं विलङ्घ्य पयोनिधिं
दशमुखसुखाक्रीडे सीतां समीक्ष्य जगाद ताम् ॥ १ ॥

त्रयोविंशः प्रबन्धः

विभासरागेण गीयते

विरचितकपिपतिसख्यमुरीकृततदभिलषितसुखभारम् ।
बलिवरवालिवधाखिलवर्णितनिजभुजयुगभृतसारम् ॥
भृतकुशलं श्रीराघवं कलय सबलमवनीसुते ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

दवभवदुज्झितभूषणगणसमुदीक्षणपरिचितदर्पम् ।
नवविरहानलहेतिभयात्कलयन्तं दिनमपि वर्षम् ॥ २ ॥

अनधिगतत्वदुदन्तसमुन्नतसेतुनिरुद्धबलौघम् ।
सकलहरित्परिमार्गणनिर्गतहरिसमजवहरिसङ्घम् ॥ ३ ॥

पवनसुते कपिपतिसचिवे मयि विनिहितनिजकरमुद्रम्
यद्वहनादहमपि तरसातरमतितरभीमसमुद्रम् ॥ ४ ॥

मत्समसमधिकतरवरवानरनिकरकरार्चितपादम् ।
वनमृगवाहुजबहुविधभाषितविदलितविपुलविषादम् ॥ ५ ॥

त्वं नवनीततनुरुज्झसि न तदवनीतनया त्वम् ।
नवनीतल इह सुलभेत्यपि बहुविलपनविमतत्वम् ॥ ६ ॥

भूषणमतिरमणीयमिदं नय सेवितपतिकरशाखम् ।
प्रेषय धवमविधं सविधं निजवाचिकमपि कृतलेखम् ॥ ७ ॥

श्रीशितिकण्ठभणितकलितविनयपत्रनतनयनयवाक्यम् ।
रघुपतिपदमनसां दुरितं द्यतु यत्परिहर्त्तुमशक्यम् ॥ ८ ॥

प्रत्यूहं प्रियदर्शनेन कलय क्षेमा स नेष्यत्परं
त्वामित्थं समुदीर्य तन्मतिवरं लब्ध्वा च तद्वाचिकम् ।
सात्राजित्त्वमराक्षसक्षयमयं कृत्वा पुरीं भस्मसा-
त्साक्षात्पक्षधराद्रिवत्कपिभटैः सिन्धुं ततार क्षणात् ॥ २ ॥

दोर्भ्यां बालिसुतादिवानरभटैर्वात्ताश्रुतेर्वायुजो
वारं वारमवार्यवीर्यविभवाश्चर्यात्समालिङ्गितः ।
क्षौद्रं क्षुद्रकराक्षिविद्रुतिकरः पीत्वा समेत्याखिलैः
सीतादत्तशिरोमणेर्वितरणाद्रामं समप्रीणयत् ॥ ३ ॥

मारश्रीजयपारगद्युतिरथ श्रीराघवो वानरैः
साकं सिन्धुतटं समेत्य स रिपोर्भ्रात्रा समेतस्ततः ।
पाथोधौ स्थलतांगते निजधनुष्टङ्कारभीतेः क्षणा-
द्वाहिन्या नलसेतुना समतरत्तं दुस्तरं लीलया ॥ ४ ॥

तस्या दस्युपदस्थितेः स कुपितः प्राणप्रियाया रणे
तत्तद्वानरपुङ्गवैरजनयत्तत्त द्रुपक्षक्षयम् ।
याते याम्यपुरं पुरन्दरजिति प्राक्लक्ष्मणस्याशुगै-
स्तत्तं पुत्रकपौत्रदष्टमकरोद्गन्तुं परत्र स्वयम् ॥ ५ ॥

अथ कान्तां शिरस्कान्तां वृहद्भानुपरीक्षिताम् ।
जगाद पुष्पकारूढः समखः स पुरीं व्रजन् । ६ ॥

चतुर्विंशः प्रबन्धः

रामकिरीरागेण गीयते

कलय कलावति भिन्नरजनीचरशोणितशोणरणाङ्गम् ।
विपुलशवप्लवसञ्चयधावितवञ्चकविकलपतद्गणम् ॥
स जगाद तमविनिन्दिताम् । रावणनिधननन्दिताम् ॥
॥ ध्रुवपदमिदम् ॥ १ ॥

दशशिरसं सुरसंस्मरसञ्चयसङ्कटसन्ततमादरम् ।
अहह विलोकय लोहितलोलुपगृध्रकुलस्फुटितोदरम् ॥ २ ॥

मतिमतिकायनिरीक्षणकातरताकुलितां कुरु नाबले ।
इममवधारय मारुतसंकुल इह चलमिव वसुधातले ॥ ३ ॥

युधि कृतिनं शरसर्पकृतनिविड़बन्धनमिन्द्रजितं क्षणम् ।
कलय विपाम्तिलक्ष्मणमार्गणपीतरुधिरमचलेक्षणम् ॥ ४ ॥

इह मयशक्तिकृताखिलशक्तिकमसुविरहितमिव लक्ष्मणम् ।
पवनसुत समजीवयदाहृतगिरिरुदितौषधिभक्षणम् ॥ ५ ॥

इह निहितं घटकर्णपुरःसररजनीचरव्रजमुन्नतम् ।
जलधिममुं च निभालय भाविनि सेतुमिमं नलनिर्मितम् ॥ ६ ॥

मलयगिरिं च विलोकय वानरराजपुरीं जनमेदिनीम् ।
प्रथमनिवासधरं नगरीं च ततं परमाध्वसभेदिनीम् ॥ ७ ॥

श्रीशितिकण्ठभणितरघुनन्दनगीतमिदं जगतां प्रियम् ।
श्रवणकृतां पठतामपि कामपि संस्मरणं कुरुतां श्रियम् ॥ ८ ॥

रचय विफलं चक्षू रक्षःस्तुतौ सरितांपतौ
परपुरगतौ हेतौ सेतौ पुरश्च सुहृत्पुरे ।
कलय विगलत्पापां पम्पां जनक्षितिमीक्षतां
स्फटिकविशदाम्भोदां गोदावरीं गुरुमाधुरीम् ॥ ७ ॥

यो गान्धर्वकलाप्रिये परिचितः श्रीचित्रकूटाचलः
सोऽयं पश्य नमस्कुरु प्रियतमे सूर्यात्मजां जाह्नवीम् ।
इत्थं तामथ दर्शयन्निजपुरीं प्राप्याभिषिक्तः क्षितौ
क्षोणीं कालमपालयद्बहुतमं स्वर्गं यथाखण्डलः ॥ ८ ॥

क्षौद्र क्षुद्रं समुद्रं प्रविश विषसहावासपीयूषखण्डाः
पाण्डित्यं खण्डितं वो हृदि वह सहसा क्षोभमक्षीणमिक्षो ।
चूत स्वान्तः कषायं कषतु तव रसं गोपयो गोपयाद्भिः
क्षारं पीताम्बरस्यात्मजवचनमिदं यावदस्तीह शस्तम् ॥ ६ ॥

श्रीगीतगोविन्दथानुसाराद् जनार्द्दनक्षोणिपतेर्नियोगात् ।
पौलस्त्यविद्वेषिचरित्रचित्रं श्रीनीलकण्ठस्तदिदं चकार ॥ १० ॥

इति शितिकण्ठकविकृतौ श्रीगीतसीतावल्लभे महाकाव्ये [श्रीरामाभिषेको] नाम द्वादशः सर्गः ।

परिशिष्टम्

(क) अन्वयार्थप्रकाशिनीटीकाकारस्य परिचयः—

नेत्रत्रयाकलितमिन्दुकलावतंसं
गौराभमत्तरवपुर्विकचाब्जसंस्थम् ।
ईश महः किमपि तत्सकलार्थसिद्ध्यै
वाचांगणस्य सततं शरणं व्रजामः ॥ १ ॥

स जयति भुवननिवासो भगवान् लक्ष्मीविलासभूयस्य ।
उत्पद्य नाभिपद्मान्मरीचिमुख्यान् ससर्ज तान् ब्रह्मा ॥ २ ॥

ततो मरीचेः किल कश्यपाख्यो
मुनिः कलागर्भसमुद्भवोऽभूत् ।
इमाः प्रजा योऽदितिमुख्यकानां
दाक्षायणीनामुदरेष्वसूत ॥ ३ ॥

तस्मात्ते मुनयः क्रमात्समभवन्येकाश्यपानि ध्रुवोऽ-
वत्सारोऽपि च काश्यपः प्रवरतां प्राप्तास्तया व्युत्क्रमात् ।
आसीद्वंशधरः स कश्यपमुनेर्गोत्रोद्भवः काश्यपो
यस्मात्काश्यपगोत्रिणः क्षितितले ते कोटिशो ब्राह्मणाः ॥ ४ ॥

आसीत्कश्चित्तेषु नन्दोपनामा
नन्दाख्यं तं केचिदाङ्पूर्वमाहुः ।
साम्नां गीतैर्नन्दयन् लोकजातं
जातः ख्यातिं यः क्षितौ कौथुमीयः ॥ ५ ॥

तदीयकुलजाः क्रमानुगतनन्दनामाङ्किताः
श्रुतिस्मृतिसदागमाद्यखिलशास्त्रपारंगताः ।
सदाचरणशालिनो नृपकुलेषु सम्मानिनः
तथोत्कलमहीतलं सकलमप्यलंचक्रिरे ॥ ६ ॥

तस्मिन्वंशपयोनिधौ समुद्भूत्संपूर्णचन्द्रोपमो
नन्दोपाह्वयवन्दितो द्विजवरो दामोदरायः सुधीः ।
क्षेत्रे श्रीपुरुषोत्तमे सुकृतिनां धाम्नि प्रधाने पुरो
यो वासं कृतवान् सुशासनवरे विद्याधरार्ये पुरे ॥ ७ ॥

लक्ष्मीगर्भसमुद्भवोऽस्य तनयः श्रीदिव्यसिंहाह्वयः
देव्याराधनलब्धसिद्धिविभवो यो भूतलं पर्य्यटन् ।
प्राप्तो नन्दपुरेऽत्र वन्दितयशाः सर्वज्ञताद्यैर्गुण-
ग्रामैर्ग्रामगणं विविन्द विदधन् दुर्गोत्सवाद्याः क्रियाः ॥ ८ ॥

शास्तायां जनयांबभूव समुतौ तौ धर्मपत्न्यां क्रमाद्
ज्यायांस्तत्र विनायको विनयधीनैपुण्यपुण्यार्जकः ।
नो दीनो ननु दीनबन्धुरपरो मल्लः पटुर्भोजने
यो लाजादधिभोजनार्थममितां भूमिं नृपाल्लब्धवान् ॥ ९ ॥

गङ्गाम्भःपरिशुद्धबुद्धिरमुतो गङ्गाधराख्योऽभवमा-
ज्जातोऽस्मान्नरसिंह एष हि सदोन्मत्तः शिवाराधने ।
देवीदत्त इतोऽप्यभूद्धरिहराभिख्योऽस्तिमान्यः सतां
यः साहित्यविशारदेति पदभागुक्ताः प्रसङ्गादमी ॥ १० ॥

तावागत्य कुटुम्बिनौ जयपुराधीशेन सम्मानितौ
वृत्तिंभूमिधनादिकामिह चिरं लब्धौ सुखेनोषतुः ।
यद्वंशानुजनुर्भृतः क्षितिभृतां तत्पूरुषानुक्रमाद्
विद्यन्ते सह दानमाननिकरैरद्यापि संपूजिता ॥ ११ ॥

त्रीन् पुत्रान् स विनायकोऽम्बजनयत्त्रेनानिभानप्सरो
देव्यां तेषु गृहामेऽपि मुनिवत्सर्वेश्वराख्योऽग्रजः ।
नाम्ना न्यस्तमहेश्वरोऽतिमतिमान् कार्य्यक्षमो मध्यमः
ख्यातोऽभूत्पुरुषोत्तमश्चरमजो धीरो द्विजेषूत्तमः ॥ १२ ॥

सत्कर्मादिरतो नृपाद्यभिमतकैलासकूटाभिधे
यः शाखानगरे सशासनभुवं ग्रामात्मकं लब्धवान् ।
तस्माच्छ्रीपुरुषोत्तमो समभवन् पुत्रास्त्रयो रेवती
देव्यां भव्यगुणैस्त्रिमूर्त्तय इव सेव्याः समस्तैरपि ॥ १३ ॥

तत्राख्यायतचन्द्रशेखर इति ज्येष्ठो वरिष्ठः सतां
तत्पश्चाज्जनिमान् जयाभिध सुधीः निःसन्ततिर्यो मृतः ।
अन्त्यः फक्किरनन्द इत्यभिहितो यः पट्टजोषेत्यपि
ख्यातो यस्य सुतास्तुता हरिहर श्रीरायगुर्वादयः ॥ १४ ॥

शुद्धेनाप्यथ चन्द्रशेखरसमुत्सृष्टेन तत्तेजसा
सिन्धो गर्भकटाहमध्यकलितो मुक्ताख्यदेव्याः भृशम् ।
यः प्राक्सञ्चितपुण्यसञ्चयपरीपाकः समुद्भासितः
सोऽयं श्रीप्रहराजनन्दपदभाक् श्रीमाधवाख्योऽभवत् ॥ १५ ॥

यो गङ्गायमुनाप्रधानहिमवत्पादस्थतीर्थोदकैः
सन्तर्प्यात्मपितॄन् समर्च्य बदरीकेदारनाथादिकान् ।
सेतौ संस्थितरामनाथमभिषेच्याथ स्वहस्तेन च
स्वार्थं साधितवान् परिभ्रमणतो भूमेः सभार्य्यः स्वयम् ॥ १६ ॥

विद्यावित्तकुटुम्बरूपगुणधी सद्धर्मकर्मादिभिः
साधीयान् समुदाहरन्ति सुधियोऽप्यन्यत्र यत्कुत्रचित् ।
तस्मात्केवलमाधवप्रतिनिधेः श्रीमाधवात्साधव-
श्चत्वारो जनिता सुतागणमणिदेव्यां समायां श्रिया ॥ १७ ॥

ज्येष्ठस्तगरिष्ठसद्‌गुणयुतो देवद्विजाराधन-
श्रद्धानुविविधक्रियासुचतुरो दामोदराख्योऽभवत् ।
अन्यो वैद्यकसारसंग्रहमुखग्रन्थप्रणेता महा-
पात्रेति प्रथितः स्वमातृकुलभृच्छ्रीवैद्यनाथः सुधीः ॥ १८ ॥

श्रीमातापितृपादपालितवपुस्ताभ्यां च संलालितः
भ्रातृभ्यां नरसिंह नाम चरमभ्राता च ससेवितः ।
विद्यामाद्यतमां प्रसाद्य सुमहोपाध्यायनाम्नाङ्कितं
विभूषण इत्युपाधिमगमद्योऽसौ तृतीयात्मजः ॥ १९ ॥

न्यायव्याकरणैकदेशनिपुणो वेदान्तसिद्धान्तवि-
ज्ज्योतिर्नीतिससांख्ययोगमतिमान् साहित्यतन्त्रश्रमी ।
श्रौतस्मार्त्तकथायथार्थकथकः सभ्यः सतां सेवकः
सोऽहं नन्दकुलोद्भवो द्विजवरः श्रीरामनाथकविः ॥ २० ॥

सट्टीकं विरचय्य काव्यनिचयं श्रीसूर्य्यवंशावली
प्रेष्ठं श्रीशितिकण्ठनामसुकवेः कुर्वे वचोऽर्थैःस्फुटम् ।
श्रीमद्रामचरितचित्रितकथागीतिश्रुतिप्रीतिम-
च्चित्तानां कृतिनां नितान्तमयमारम्भः शुभायास्तु नः ॥ २१ ॥

ख) कविपरिचयः—

अस्त्युत्कले क्षितितले शरदुर्गनाम्नी-
गङ्गामपुञ्जितपुरीषु सुराजधानी ।
विप्राग्रगोऽत्र हरिकृष्णपुराग्रहारे
प्राभूत्त्रिपाठिकुलमौलिरनामनामा ॥ १ ॥

तस्माद्ब्रह्मसमात्मनः समभवद्गोपालनामा सुधीः
सीतागर्भमुखोदितः प्रथमतो यो ब्रह्मबीजात्मना ।
चत्वारस्तनुजास्ततः समभवन्यान्वेदमूर्त्तीन् मणी-
देवी संजनयन्त्यगाद्तितरां तां वेदमातुः श्रियम् ॥ २ ॥

तत्त्वख्यायतनामतोऽमितगुणः पीताम्बरः पूर्वज-
स्तत्पश्चाज्जनिमान्विनायक इतः श्रीगोपीनाथस्ततः ।
तस्माद्प्यनुदीनबन्धुरिति ते सर्वेऽपि पूर्वाश्रितैः
शिष्टानुष्ठितधर्मकर्मसमनुष्ठानैर्विशिष्टा मताः ॥ ३ ॥

वेदानामिह सामवेद इव यो वर्यः स पीताम्बरः
षट्पुत्रान् सुषुवे षडङ्गसुभगान्गुम्फेयगर्भस्फुटान् ।
ज्ञानोपासनकर्मकाण्डविलसच्छ्रीसोदरीभिर्भृशं
सोदर्य्याभिरपाश्रिता निखिलसच्छास्त्रैः प्रशस्तिं गतान् ॥ ४ ॥

आद्यः श्रीधर इत्यगद्यतपरस्त्वानन्द नामा प्रति-
ष्ठाऽलंकारपदप्रतिष्ठिततमः श्रीनीलकण्ठोऽपर ।
अन्यस्तत्र दिवाकरोऽप्यथ महादेवाह्वयः पञ्चमः
साहित्यादिकभूषणोपपदभाक् गोविन्दनामान्तिमः ॥ ५ ॥

लक्ष्मीलक्षणलक्षिता प्रथमजा तस्मात्तदाख्याङ्किता
तत्रान्याखिलसत्क्रिया निरलसा तच्चञ्चलेति स्मृता ।
श्रद्धा नाम कनीयसी समगमद्या सर्वहार्दाश्रया
सर्वास्ता सुभगा परस्परगुणोत्कर्षे भगिन्यः समाः ॥ ६ ॥

योऽसौ मागमपुङ्गवः कविवर सावर्ण्यगोत्रोत्तमः
साहित्यामरयौमरादिविविधव्याहारपारङ्गमः ।
तेष्वासीच्छितिकण्ठ इत्यभिहितो नक्षत्रनाम्ना महा-
देवाख्येऽपि स वेदभूषणपदोपेतश्च वेदार्थवित् ॥ ७ ॥

उत्पन्नावमुतोऽपि वेदवदनाच्छब्दार्थवर्त्मस्मृतौ
श्रीहर्षः प्रथमः प्रफुल्लपदभाक् नाम्ना कुमारेऽपरः ।
पुत्र्यः सप्त सरस्वतीप्रभृतयश्चोमा सुरेखाऽप्सरा-
सूया नादिरिमा विभक्तय इवापर्णा च हारामणिः ॥ ८ ॥

सोऽयं तैस्तनुजादिभिः सहसुखी वृत्ते ष्टपुत्रादिकृ-
त्स्वेष्टं साधयितुं प्रजप्य विधिवद्यावच्च पश्चावृतौ ।
लब्धं तन्मितरामतारकमहामन्त्रं ततो गीतयुक्
सीतावल्लभकाव्यमेतदकरोच्छ्रीगीतगोबिन्दवत् ॥ ९ ॥

लक्ष्म्याख्यां सहधर्मिणीमथ तयोः सूनोर्निवेश्यान्तिके
सोऽन्ते सोऽस्य वयस्यशेषविषयत्यागादगाङ्ख्रिक्षुताम् ।
छिन्नं भिन्नमभूत्ततोऽतुलमिदं काव्यं हि कालक्रमा-
त्स्खलज्ञैः क्वचिदन्यथा प्रतिलिपौ भावानिबोधाकृतम् ॥ १० ॥

गच्छत्स्वेवमथो दिनेषुकतिषु श्रीवैद्यनाथः सुधीः
योऽयं केन्दुझरेऽम्बरे द्विजवरः प्रादुर्भवन्निन्दुवत् ।
प्रख्यातः प्रहराजसंयुतमहापात्रोपनाम्नाङ्कितः
सर्वत्रोत्कलशर्मसाधनविधौ सत्कर्मदीक्षागुरुः ॥ ११ ॥

सोऽयं भव्यमिदं हि काव्यमितरैर्दुर्भाव्यमाभाव्य त-
त्सामान्यैरिति संविलिख्य मतिमान् प्राप्य स्वयं यत्नतः ।
व्याख्यातुं प्रविशोध्य सर्वसुविदे मेऽज्ञातपूर्वोऽपि मां
ज्ञात्वा प्रेषितवान्मदन्तिकमदः प्रेमोपहारैः सह ।। १२ ।।

तत्संलभ्य ततो मया जयपुराधीशस्य सभ्यास्पदं
यातेनात्र निजात्मजस्य सुधियो विश्वम्भरस्याग्रहात् ।
संशोध्यापि यथामति द्विजवरश्रीरामनाथेन तद्
व्याख्यानं कृतमस्त्विदं भगवतः सीतापतेः प्रीतये ।। १३ ।।

शरर्त्तुवसुभूमाने शके माघे शितेतरे ।
दशम्यां गीष्पतौ व्याख्या ग्रन्थोऽयं पूर्णतां गतः ।। १४ ।।

प्रबन्धानामनुक्रमणिका

रागनामानुक्रमणिका

श्लोकानुक्रमणिका

—*—

॥ शुद्धिपत्रम् ॥

पत्रम्	पंक्ति:	अशुद्धम्	शुद्धम्
१	५	लोंयिते	लौंयते
	१३	लसदलङ्कृतिमञ्ज	लसदलंकृतिमंजु
३	१७	पदमुभिजत	पदमुज्झित
८	१४	घुम	घूम
१०	६	गण्ढयुगा	गण्डयुगा
११	६	तद्वाणों	तद्वाणीं
	७	श्रिीशितिकण्ठ	श्रीशितिकण्ठ
१३	५	विपिमं	त्रिपिनं
१६	४	निजरुष	निजरूप
	२०	साधमखिल	सार्द्धमखिलं
२०	१४	मरस	विरस
	१७	मनास	मनसि
	२१	पारत्यज्यताम्	परित्यज्यताम्
२१	४	नितन्तं	नितान्तं
२२	३	सुमनाभरैः	सुमनोभरैः
	४	रचयधुना	रचयाधुना
	६	कण्ठे प्रियस्य	कण्ठे कण्ठे प्रियस्य
२४	२,६	दशय	दर्शय
२५	६	सरुष	सरुषि
	१७	फुरु	कुरु
	१६	हस दिव	हसदिव
२६	१४	मोहाणव	मोहार्णव
२७	७	कवेरतमधुरिम्	कवेरतिमधुरम्
		भवगीमतिमधुरम	भवभीमतिमधुरम्
२८	१८	तमुपेत्याह	तामुपेत्याह
३०	४	करुणापाङ्गे नाङ्गा	करुणापाङ्गे नाङ्गी

	७	म्वाकृत्य	स्वीकृत्य
३१	१७	विगलद्वारितवर्षम	विगलद्वारितवर्षम्
३२	८	नन्दाग्राम	नन्दीग्रामं
	२०	प्रभृतयी	प्रभृतयो
३७	८	महृरतव	महृस्तव
	१०	अधवसती	अधिवसति
३८	६	पस्यामि	पश्यामि
	१२	प्रविशत्	प्राविशत्
	१३	जटायुदाह	जटायुर्दाहं
	२०	प्रवषण	प्रवर्षण
३९	४	घणऽपि	घणोऽपि
४३	१६	त्तत्तद्पद्म	त्तत्तद्विपद्म
४४	१०	निमालय	निभालय
	१५	गोपयाद्भिः	गोपयद्भिः
	२३	वचनामदं	वचनमिदं
४५	१	गोविन्दथानुसाराद्	गोविन्दपथानुसाराद्
		जनाद्न	जनार्दन

————